Pavel Kopeček

Cílem byla svoboda

Odbojové hnutí na Přerovsku, Kojetínsku, Hranicku a Lipnicku v letech 1939–1945

EDICE ERUDICA

CÍLEM BYLA SVOBODA

EDICE ERUDICA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Vědecká redakční rada EDICE ERUDICA

prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr.h.c. – Univerzita Palackého v Olomouci, ČR
prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc. – Univerzita Komenského Bratislava, SR
prof. ThDr. Jan B. Lášek – Univerzita Karlova v Praze, ČR
doc. PhDr. Zdeněk Novotný, CSc. – Univerzita Palackého v Olomouci, ČR
doc. Mgr. Antonín Staněk, Ph.D. – Univerzita Palackého v Olomouci, ČR
prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, SR
prof. PhDr. Josef Oborný, Ph.D. – Univerzita Komenského Bratislava, SR
dr. hab. Aleksandra Trzcielińska-Polus – Instytut politologii Uniwersytetu Opolskiego
Dr. Małgorzata Świder – Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego, PL
prof. Dr. Andrew Burgess – University of New Mexico, American Academy of Religion, USA
PhDr. Martina Klicperová – Baker, CSc., mim. prof. – San Diego, State University, USA
doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc. – Univerzita Karlova v Praze, ČR
doc. PhDr. Nikolaj Demjančuk, CSc. – Západočeská univerzita v Plzni, ČR
doc. PaedDr. Vanda Hájková, Ph.D. – Univerzita Karlova v Praze, ČR
prof. PaedDr. et Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D. – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
Dr. Péter Varnágy, Ph.D. - University of Pécs, HU

Pavel Kopeček

CÍLEM BYLA SVOBODA

Odbojové hnutí na Přerovsku, Kojetínsku, Hranicku a Lipnicku v období nacistické okupace v letech 1939–1945

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Tato publikace byla vydána s finanční podporou Olomouckého kraje.

Vydání dále finančně podpořila města Přerov, Hranice
a Lipník nad Bečvou.

Recenzenti:
prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr.h.c.
prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Copyright © Pavel Kopeček, 2015
Cover © Josef Kroupa, 2015
Czech Edition © Nakladatelství Epocha, Praha 2015

ISBN (pdf) 978-80-7425-945-6

Věnováno mé rodině

Úvod

Poměrně bouřlivé diskuse, které v České republice pravidelně provázejí výročí spjatá s nacistickou okupací a 2. světovou válkou, přesvědčivě ukazují, že toto období není jen stránkou v učebnicích dějepisu. Česká společnost utrpěla v této době poměrně hluboké rány, které se jen velmi pomalu a dlouho zacelují. Na první pohled by se snad mohlo zdát, že ve srovnání s jinými národy a zeměmi nebyly tak vážné. Lidské ztráty – s výjimkou obětí holocaustu – zde nedosáhly tak velkých počtů a také území českých zemí se stalo přímým bojištěm až v samotném závěru války. Navenek se tedy mohla jevit celková situace v protektorátu Čechy a Morava po převážnou část nacistické okupace klidná, přesto ovšem toto období českou společnost hluboce vnitřně poznamenalo.

Poměrně liberální prostředí Československé republiky bylo nahrazeno totalitním režimem, který represemi likvidoval veškerý odpor. Cíleným terorem namířeným zejména proti české inteligenci a řadou postupných germanizačních opatření nacistického okupačního aparátu měly být vytvořeny předpoklady pro poválečné „konečné řešení české otázky" ve smyslu poněmčení „českého prostoru". V tomto ohledu byla tedy 2. světová válka i bojem za zachování českého národa a logicky tedy v českém prostředí byla a často dodnes je chápána nejen jako střetnutí s nacistickým totalitním režimem a jeho spojenci, ale i jako vyvrcholení česko-německého národního konfliktu, který tím nabyl vyhroceného a nesmiřitelného charakteru.

Dodnes je ohrožení, kterému tehdy nacisté český národ vystavili, vnímáno v rámci české historické paměti natolik silně, že například brání jakémukoliv radikálnímu přehodnocení náhledu většiny české společnosti na poválečný odsun německého obyvatelstva.

Válka a okupace výrazně ovlivnily českou společnost i v dalších směrech. Tváří v tvář selhání západních spojenců v době mnichovské konference a ohrožení existence českého národa nacistickým panstvím se pronikavě zvýšila přitažlivost SSSR jako válečné a poválečné opory československé politiky a vybledly i obavy z přeměny politických poměrů v Československu podle sovětského vzoru. Zřetelně to

vyjádřil velitel odbojové organizace Obrana národa generál Bedřich Homola, který se přitom v letech 1918–1920 účastnil v Rusku bojů československých legií proti bolševikům: „*Moskva nám nevezme ani řeč, ani půdu, kdežto Berlín obojí. Vládní forma se změní, za 30 až 50 let komunismus nebude, bude zde však národ, kdežto za vlády Němců by za 20 let byl národ zničen.*“

Při obraně národní svébytnosti sehrálo významnou úlohu české odbojové hnutí. To začalo vznikat v souvislosti s okupací českých zemí nacistickým Německem v březnu 1939 jako jedna z prvních protinacistických rezistencí v Evropě. Formovalo se tak v situaci, kdy ještě neprobíhal válečný konflikt – ten propukl až o půl roku později. Tato skutečnost měla pochopitelně své výhody i nevýhody. Na jedné straně vznikající české rezistenci tehdy chyběla otevřená vnější podpora, na straně druhé ohledy na zahraničí nutily nacisty zpočátku vystupovat v protektorátu Čechy a Morava aspoň navenek relativně umírněně a mj. postavit do čela české protektorátní správy osobnosti, které představovaly určitou kontinuitu s předcházejícím československým obdobím. Tak mohlo dojít k tomu, co nemělo obdobu v jiných okupovaných zemích – ke kontaktům, a dokonce k aktivní spolupráci vrcholných představitelů oficiální české protektorátní reprezentace s domácím podzemním hnutím i zahraničními odbojovými centry. Tento stav byl ovšem v důsledku vzrůstajícího tlaku nacistů na protektorátní vládu i na celou českou společnost dlouhodoběji neudržitelný.

V jistém smyslu je paradoxní, že v tomto „mírovém“ období měla v českém ilegálním hnutí nejvýznamnější úlohu „podzemní armáda“, tj. Obrana národa, která hrála podobnou roli jako pozdější vojenské organizace vytvořené například v rámci polského nebo norského odboje. Pro český odboj byl ovšem mír mezi 15. březnem a 1. zářím roku 1939 v podstatě nežádoucím stavem a všechny jeho naděje se upíraly k vypuknutí války, jež měla přinést obnovení české nebo československé státnosti. Mezi příslušníky důstojnického sboru československé armády se také výrazně uplatňoval motiv nenaplněného poslání armády, která nesměla bojovat v září 1938, a v českých vlasteneckých kruzích byla armáda často chápána jako jediná instituce předmnichovské republiky, která vyšla se ctí z národní tragédie podzimu roku 1938.

Hlavní část aktivit českého odboje byla ovšem v prvních letech okupace z velké části motivována mylnými odhady. Jeho představitelé se domnívali, že rozhodující kolo zápasu s nacistickým Německem je už nadosah a že je nutné se na něj co nejlépe připravit – ať už rozsáhlou výstavbou podzemní armády v roce 1939 nebo aktivizací ilegální činnosti v létě 1941. Logicky pak následovaly tvrdé protiúdery okupační moci – rozbití hlavních sil Obrany národa na přelomu let 1939 a 1940 a teror prvního stanného práva na podzim roku 1941, který zdecimoval nejdůležitější organizace českého odboje napojené na Ústřední vedení odboje domácího.

Rok 1942 pak představoval důležitý mezník ve vývoji českého podzemního hnutí v průběhu nacistické okupace. Na jedné straně se atentát na R. Heydricha, k jehož úspěšnému provedení se spojily síly zahraničního i domácího odboje, stal asi nejviditelnějším a nejvýraznějším činem českého protinacistického hnutí v průběhu 2. světové války, na druhé straně krvavý protiútok nacistů po atentátu způsobil českému odbojovému hnutí nejhlubší krizi v celém průběhu okupace, z něhož se prakticky po celý rok 1943 těžce vzpamatovávalo.

S postupným vyčerpáváním sil domácí rezistence zákonitě rostl význam zahraničního odboje, jehož londýnskému centru se postupně podařilo překonat hlavní problémy spojené se svým uznáním ze strany velmocí protihitlerovské koalice. Zejména od druhé poloviny roku 1944 pak došlo i k oživení domácího odbojového hnutí, v němž se přes nedostatek zbraní projevoval zřetelný příklon k ozbrojeným aktivitám. Na rozmachu odboje v českých zemích se výrazně podílel příchod řady parašutistických desantů z Velké Británie i SSSR a přes úsilí nacistických bezpečnostních sil se v některých oblastech protektorátu začalo rozvíjet partyzánské hnutí, jehož aktivita kulminovala v závěrečných měsících války. Povstání, které vypuklo na řadě míst českých zemí v květnu 1945, se pak stalo vyvrcholením a zároveň i epilogem činnosti odbojového hnutí. Přes toto závěrečné vzepětí se domácí rezistence už nedokázala stát rovnocenným partnerem zahraničního odboje, jehož dominance se projevila při formování poválečné podoby obnoveného československého státu – což ovšem bylo podobné situaci ve většině nacisty okupovaných zemí.

Co se týče podmínek okupačního režimu, v rámci něhož české odbojové hnutí po převážnou část nacistické okupace působilo, jeho charakter byl v určitých ohledech na pomezí mezi „západním" a „východním" modelem. Na jedné straně zde existovala vnější kulisa „samosprávného" protektorátu Čechy a Morava a většinou jen výběrový teror namířený proti aktivním odpůrcům nacistické nadvlády – což připomínalo režimy vytvořené nacisty například v Dánsku, Norsku nebo Holandsku. Na straně druhé zde byly přítomny budoucí plány „konečného řešení české otázky", jejichž drastičtější varianty byly aplikovány na okupovaném území Polska nebo SSSR. Tyto skutečnosti ztěžovaly domácímu odbojovému hnutí jeho pozici, protože zužovaly jeho personální základnu – motivem pro účast v ilegálním hnutí totiž nemohlo v drtivé většině případů být bezprostřední existenční ohrožení, ale jen osobní svobodné rozhodnutí každého jednotlivce.

V neposlední řadě se český odboj v protektorátu Čechy a Morava musel v průběhu okupace vyrovnávat s řadou obtížně překonatelných překážek, k nimž patřil například nedostatek skutečně nepřístupných míst na vlastním území a po většinu okupace i značná vzdálenost od front, která znemožňovala ve větší míře podporu zvenčí. Pro rozsáhlejší zásilky zbraní a dalšího materiálu chyběla v dané chvíli buď silná domácí odbojová organizace, která by je mohla přijmout a účinně využít, nebo příznivá situace na bojištích, jež by umožňovala aktivizaci vlastní činnosti, nebo konečně ochota zahraničních spojenců se tímto způsobem angažovat. Výsledkem bylo, že český odboj byl dodávkami zbraní podpořen prakticky nejméně ze všech rezistencí na území okupované Evropy. Nemohl tak sehrát roli, se kterou počítal, tj. být vůdčí silou při obnovení československé státnosti. Přesto se svou činností a oběťmi důstojně zařadil do kontextu evropského protifašistického hnutí odporu.

Cílem této publikace je zachytit působení odbojových a ilegálních sil a skupin na území přerovského a hranického politického okresu, a to v časovém období celé nacistické okupace. Přitom výrazný mezník ve vývoji českého národního odbojového hnutí, a to jak v celostátním, tak i v regionálním kontextu, tvoří rok 1942, protože v důsledku represivních zásahů nacistických bezpečnostních složek dochází v jeho průběhu k likvidaci, resp. k výraznému utlumení organizované

ilegální činnosti. Její výraznější oživení pak znovu přinesla až druhá polovina roku 1944.

Záměrem této práce je ale nejen popsat činnost odbojových organizací a objektivně zhodnotit jejich význam, ale pokusit se aspoň částečně analyzovat sociální a politické zařazení jejich členů, včetně konkrétních motivů pro ilegální aktivitu. Rovněž by měly být postiženy rozdíly, ale současně i kontinuita v charakteru, personálním složení a metodách jednotlivých odbojových skupin.

Tato práce publikačně nevzniká takříkajíc na „zelené louce", je výsledkem dlouhodobého výzkumu autora a jejím přímým východiskem jsou jednak samostatné monografie věnované působení výsadků ze SSSR v roce 1941 a odbojové organizaci Lvice, jednak dílčí odborné studie publikované zejména ve sbornících Státního okresního archivu Přerov.

1. Přerovsko a Hranicko v období nacistické okupace

Když 15. března 1939 obsadila německá vojska okleštěné území českých zemí a následujícího dne byl vyhlášen tzv. protektorát Čechy a Morava, začala pro český národ doba nacistické okupace. Toto složité a rozporuplné období se pochopitelně velmi výrazně odrazilo také v historii Přerovska a Hranicka.

Podle posledního předválečného sčítání obyvatel v roce 1930 žilo v tehdejším politickém okrese Přerov, který se skládal ze soudních okresů Přerov a Kojetín, celkem 84 317 obyvatel, přičemž nejvyšší podíl připadal na tři města – samotný Přerov (22 362 obyvatel), Kojetín (6214 obyvatel) a Tovačov (2838 obyvatel). Kromě těchto měst se v politickém okrese, jenž měl rozlohu cca 450 km^2, nacházelo v období před mnichovskou konferencí ještě dalších 76 obcí. Z národnostního hlediska šlo o výrazně český region, poněkud vyšší počet německých obyvatel žil jen v Přerově (714 osob), mnohem menší podíl tvořilo německé obyvatelstvo v Kojetíně (38 osob) nebo v Tovačově – 11 osob. K židovské národnosti se v tomto politickém okrese v roce 1930 přihlásilo 211 obyvatel, přičemž počet osob hlásících se k židovskému náboženskému vyznání činil 421.[1] Poválečný odsun německého obyvatelstva pak postihl v přerovském politickém okrese celkem 349 osob.

V politickém okrese Hranice, který se skládal ze soudních okresů Hranice a Lipník nad Bečvou, žilo v roce 1930 celkem 61 652 obyvatel, z nichž se 50 665 hlásilo k české národnosti a 9705 k německé. Německé obyvatelstvo žilo zejména v obcích severní a východní části soudního okresu Hranice, v soudním okrese Lipník nad Bečvou byly německé jen obce Kozlov, Ranošov a Slavkov. Německé menšiny se nacházely také v obou okresních městech tohoto politického okresu.

Nejvyšší počet obyvatel v celém politickém okrese žil v roce 1930 pochopitelně v Hranicích – 10 826 osob, z nichž se 1127 hlásilo

1 BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. VI., Ostrava 1978, s. 28–37.

k německé národnosti. V Lipníku nad Bečvou žilo v té době celkově 7530 obyvatel, z nichž se k německé národnosti přihlásilo 740. Počet osob židovského náboženského vyznání v celém hranickém politickém okrese činil 371. Před mnichovskou konferencí bylo v hranickém soudním okrese 49 obcí a v lipnickém soudním okrese 29 obcí, celková rozloha hranického politického okresu tehdy činila asi 595 km^2. Poválečný odsun německého obyvatelstva se pak v hranickém politickém okrese týkal 7007 osob.[2]

Politický okres Přerov nebyl přímo dotčen územními změnami po mnichovské konferenci, výrazné byly ovšem některé nepřímé dopady – jen v Přerově samém našlo na podzim 1938 trvalý pobyt 1193 osob uprchlých nebo vyhnaných ze zabraných oblastí Opavska a Znojemska.[3] Organizace a koordinace pomoci těmto lidem se stala jedním z důležitých kořenů pozdějšího vzniku odbojového protinacistického hnutí na Přerovsku. Pomoc lidem, kteří museli opustit své domovy v pohraničí, poskytovaly i další obce v regionu – například v Brodku našlo po mnichovské konferenci v Dělnickém domě nouzové ubytování asi 80 železničářů a na delší dobu se zde usadilo asi 30 rodin.

Výrazné byly naproti tomu územní dopady mnichovské konference v politickém okrese Hranice, od něhož bylo odtrženo 22 obcí s asi 10 tisíci obyvateli (z toho zhruba čtvrtina české národnosti). Ze soudního okresu Hranice bylo zabráno 19 obcí a ze soudního okresu Lipník nad Bečvou obce tři. Původně se v záboru ocitlo i pět takřka výlučně českých obcí z hranického soudního okresu – Spálov, Luboměř, Jindřichov, Partutovice a Střítěž nad Ludinou. Již 12. října 1938 podali obyvatelé těchto obcí petici za propuštění ze záboru, pět organizátorů sbírání podpisů bylo poté zatčeno a propuštěno až po dvou měsících. V listopadu 1938 byly nakonec obce Střítěž nad Ludinou, Jindřichov a Partutovice ze záboru vyňaty. Určitým dozvukem těchto událostí se pak stala ve školním roce 1939/1940 školní stávka ve Spálově, při níž si matky žáků 1. třídy místní obecné školy vynutily vyučování svých

2 Tamtéž, s. 117–120. LAPÁČEK, J.: *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*, Zehušice: Městské knihy 2009, s. 12.

3 Státní okresní archiv Přerov (dále SOkA Přerov), fond Český svaz protifašistických bojovníků Přerov (dále ČSPB Přerov), sign. 1/4525/1985.

dětí v českém jazyce.[4] I na Hranicku našlo po mnichovské konferenci útočiště mnoho osob ze zabraného pohraničí – jen v Hranicích šlo zhruba o 300 rodin. K dokreslení územního vývoje hranického politického okresu je nutné ještě uvést, že v letech 1942 až 1945 se stal jeho součástí i soudní okres Bystřice pod Hostýnem.

Z hospodářského hlediska náleželo Přerovsko k zemědělsky vysoce produktivním oblastem, z čehož těžil místní rozvinutý potravinářský průmysl, a to nejen v Přerově, ale i v Kojetíně, Tovačově a Brodku, v nichž významnou hospodářskou základnu tvořily místní cukrovary a další potravinářské podniky (lihovary, sladovny atd.). Kromě potravinářství se na Přerovsku už od konce 19. století rozvíjel také průmysl strojírenský, chemický, oděvní a obuvnický. Nacházela se zde i významná elektrárenská základna – Středomoravské elektrárny Přerov zásobovaly proudem značnou část Moravy.

Nejdůležitějším průmyslovým podnikem se v Přerově i v celém regionu stal na konci třicátých let 20. století závod na výrobu optických přístrojů Optikotechna (dnešní Meopta), který byl založen v roce 1933 a o dva roky později byl včleněn do koncernu Zbrojovky Brno. (V roce 1944 v Optikotechně pracovaly už přes tři tisíce zaměstnanců.) K dalším důležitým továrnám v Přerově patřila v té době strojírna a slévárna Heinik a dědici (asi 250 zaměstnanců), akciová strojírna Belka (asi 150 zaměstnanců) a kožedělný podnik Kazeto (asi 300 zaměstnanců).[5] Hospodářský život celého regionu byl výrazně ovlivňován existencí dopravní sítě, v níž zejména přerovské nádraží plnilo roli strategicky důležité křižovatky čtyř železničních tratí směřujících na Olomouc, Brno, Břeclav a Moravskou Ostravu. Ve třicátých letech 20. století pracovalo na železnici v přerovském politickém okrese kolem 2500 zaměstnanců.

Už od poloviny 19. století Přerovsko představovalo oblast se silným českým národním hnutím, které se projevovalo rozmanitou spolkovou,

4 NOVOTNÝ, L.: Hranicko ve dnech mnichovského diktátu v roce 1938, *Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou* (dále *ZMHLT*), říjen 1978, s. 2–6. KRŠKA, I.: Zpráva Jana Hajchla a Antonína Brňáka o Spálovu za okupace, *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, č. 30 (1982), s. 13–18.

5 CHUMCHAL, M.: Průmyslový rozvoj města. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě*, Přerov 2000, s. 141–148.

kulturní i politickou činností. Významnou úlohu hrál podobně jako jinde Sokol – jen v samotném Přerově, který byl sídlem Středomoravské sokolské župy Kratochvílovy, dosáhl v roce 1938 počet dospělých členů místní sokolské jednoty 1433 osob a v následujícím roce se zejména v důsledku začlenění uprchlíků ze zabraných pohraničních území ještě zvýšil na 1514.[6] Podobně jako v jiných regionech představovaly i na Přerovsku v meziválečném období důležitý společenský fenomén legionářské organizace v čele s Československou obcí legionářskou – jen její přerovská jednota měla v srpnu 1939 včetně tzv. organizovaných přátel legionářů celkem 465 členů.[7] Z místních vzdělávacích institucí je pak třeba zmínit především přerovské gymnázium, které bylo založeno v roce 1870 jako třetí nejstarší ústav tohoto typu s českým vyučovacím jazykem na Moravě.

Z hlediska působení a volebních úspěchů politických stran se v období první republiky ve venkovských částech Přerovska uplatňoval silný vliv lidovců a agrárníků, v městských centrech pak i sociálních demokratů, národních socialistů a komunistů.[8] V samotném Přerově v obecních i parlamentních volbách ve třicátých letech 20. století získávali nejvíce hlasů sociální demokraté, z jejichž řad pocházel i poslední předokupační starosta Přerova František Lančík. V Kojetíně byla nejsilnější politickou stranou KSČ.

V hranickém politickém okrese hrálo v hospodářství rovněž významnou úlohu zemědělství, zejména obilnářství a pěstování okopanin a pícnin. Důležitá byla i lesní výroba, která se mj. projevovala existencí řady pil. Po roce 1900 přibýval postupně počet zaměstnaných v průmyslu a živnostech, takže kolem roku 1930 působil v těchto odvětvích největší počet pracovníků. Průmysl a živnosti byly soustředěny

6 *Památník 125. výročí Tělocvičné jednoty Sokol Přerov*, Přerov 1996, s. 14 a Výroční zpráva tělocvičné jednoty Sokol Přerov za rok 1939 (materiál v držení Bohumila Domanského).

7 LAPÁČEK, J.: Vznik a vývoj legionářských organizací, místní legionářské organizace okresu Přerov. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Rodáci a občané okresu Přerov v československé legionářské armádě v letech 1914–1920*, Přerov 2001, s. 19.

8 BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: c. d., s. 34–35.

zejména v obou okresních městech Hranicích a Lipníku nad Bečvou, která byla též centry peněžnictví a obchodu.[9]

V první polovině 20. století se na Hranicku kromě textilního, dřevařského a potravinářského průmyslu dostával do popředí zejména průmysl kovodělný, který reprezentovaly zejména továrna firmy Kunz v Hranicích, specializující se na vodovody, pumpy a čerpadla, a firma Wawerka v Lipníku nad Bečvou, vyrábějící mj. přesné obráběcí stroje. Specifický význam získala v Lipníku nad Bečvou továrna na výrobu zápalek, která se brzy po svém vzniku stala monopolní pro celou Moravu. Rozvíjelo se také stavebnictví, které mohlo těžit mj. z existence řady kamenolomů. V Hranicích rovněž existovaly dvě cihelny – Wawerkova a Czeikeho. Významným energetickým podnikem byla hranická městská plynárna.[10]

Nejvýznamnějším centrem kulturního a školského života v tomto politickém okrese bylo město Hranice, kde byla gymnázia, odborné (hlavně lesnické) školy a školy vojenské. Byl zde rovněž značný počet kulturních spolků a institucí, mj. také městské muzeum a veřejná knihovna.

Politická situace na Hranicku byla do značné míry ovlivňována česko-německým národnostním soupeřením, a to zejména v obou okresních městech. V Hranicích získali Češi kontrolu nad radnicí v roce 1903, v Lipníku nad Bečvou až v roce 1918. V období první Československé republiky v politickém okrese převládal politický vliv agrární, lidové a sociálně demokratické strany, v Hranicích i Lipníku nad Bečvou soupeřily o post nejsilnější politické strany právě sociální demokraté s lidovci.[11]

Nacistická okupace výrazně poznamenala systém státní správy a místní samosprávy v českých zemích, což se samozřejmě projevilo i na Přerovsku a Hranicku. Již v přechodném období tzv. vojenské správy (15. březen–15. duben 1939) se konstituovaly základy německé civilní správy protektorátu Čechy a Morava, jejíž nejnižší článek tvořily tzv. oberlandráty (úřady vrchních zemských radů), které

9 Tamtéž, s. 120–121.

10 LAPÁČEK, J.: *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*, c. d., s. 92.

11 BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: c. d., s. 126–127.

měly za úkol mj. kontrolovat činnost českých autonomních orgánů, zejména okresních úřadů, městské a obecní samosprávy.[12] Na střední Moravě existovaly oberlandráty zpočátku tři – olomoucký (zahrnoval politické okresy Olomouc-město, Olomouc-venkov, Hranice a Přerov), prostějovský a kroměřížský. K 1. červenci 1940 byly dva poslední zrušeny a většina jejich území byla přičleněna k olomouckému oberlandrátu. V souvislosti s tzv. Heydrichovou správní reformou v roce 1942 pak celé Olomoucko začalo podléhat oberlandrátu v Ostravě.[13] V čele okresního úřadu v Přerově stál od února 1939 do července 1942 okresní hejtman JUDr. Josef Frey, poté až do května 1945 Erwin Kraut. Německým okresním hejtmanem v Hranicích byl v letech 1942–1945 JUDr. Franz Jeschke.

Silnému tlaku okupantů byla vystavena i obecní a městská samospráva, a proto došlo v řadě obcí na Přerovsku a Hranicku k výměnám starostů a rekonstrukcím obecních zastupitelstev, z nichž byli vyloučeni bývalí legionáři.[14] K zvláště výrazným zásahům sáhla okupační moc v strategicky důležitém Přerově, v němž byl dosavadní starosta František Lančík přinucen už 25. března 1939 rezignovat, načež ho vystřídal dosavadní náměstek Jan Moulík, který byl do přerovského zastupitelstva zvolen za národně socialistickou stranu.

Ale ani Moulíkovo setrvání v této funkci – přerušené šestitýdenní internací v souvislosti se zatýkací akcí *Albrecht der Erste* v době vypuknutí 2. světové války – nebylo pro okupační moc přijatelné a po jeho nucené rezignaci v květnu 1940 se správy obecních záležitostí ujal nejstarší člen městské rady Karel Nachtigal. Zásadním zásahem do přerovské samosprávy se pak stalo rozpuštění městského zastupitelstva, ke kterému došlo dne 11. září 1940 výměrem zemského úřadu v Brně. Řízením města byl následně pověřen vládní komisař Karl Kavka von Sittaheim, bývalý okresní hejtman v Zábřehu, který se úřadu ujal 23. září 1940. Vykonával ho ale jen do konce roku 1940 a místo něho

12 GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny zemí koruny české: 1938–1945*, sv. XVa, Litomyšl – Praha 2006, s. 185.

13 BARTOŠ, J.: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*, Olomouc 1997, s. 30.

14 ŠÍREK, J. a kol.: *Aby nebyli zapomenuti*, Přerov 2005, s. 163.

pak byl 7. ledna 1941 jmenován JUDr. Johann Petzny, bývalý starosta Uničova, který v této funkci setrval až do května 1945.[15]

V Kojetíně rezignoval dosavadní starosta města Vratislav Štěpánek na svoji funkci v září 1940 a Okresním úřadem v Přerově byl na jeho místo jmenován na konci roku 1940 okresní soudce dr. Leopold Pospíšil. V Lipníku nad Bečvou se dosavadní starosta za sociální demokracii František Látal už v únoru 1939 vzdal svého úřadu „*pro změněné politické poměry*" a na jeho místo nastoupil v dubnu téhož roku Leopold Bartoš, zástupce lidové strany. Ten ve své funkci vydržel do října 1940, na počátku roku 1941 pak bylo lipnické městské zastupitelstvo rozpuštěno a vládním komisařem jmenován Ing. Siegfried Palme, původně ředitel chemické továrny. Ten byl ale už v průběhu roku 1941 vystřídán Ludwigem Weberem.[16]

V Hranicích došlo k rezignaci dosavadního starosty Františka Čajky už několik dní po 15. březnu 1939 a jeho nástupcem byl v dubnu téhož roku zvolen dosavadní první náměstek Emil Konečný. Na konci roku 1940 pak byl správou města pověřen Raimund Geyer. Výnosem zemského úřadu v Brně bylo městské zastupitelstvo v Hranicích 21. února 1941 rozpuštěno a vládním komisařem zde byl jmenován Karl Kettner.[17]

Ačkoliv armáda nehrála v životě Přerova tak významnou úlohu jako například v blízké Olomouci, i zde byly v období první republiky umístěny některé vojenské jednotky československé armády, především jezdecké a dělostřelecké. Přerov se také stal hned v říjnu 1918 sídlem posádkového velitelství, které zde působilo až do července 1939. Ve městě byly umístěny v průběhu let 1918–1939 různé části 6. jezdeckého pluku a od září 1933 i 82. jezdecký dělostřelecký oddíl.

K dislokaci dalších vojenských jednotek do Přerova pak došlo v souvislosti s rostoucím ohrožením republiky v druhé polovině třicátých let. V prosinci 1938 byly do Přerova přemístěny součásti 34. pěšího pluku – střelce Jana Čapka, konkrétně jeho 3. polní prapor a náhradní

15 LAPÁČEK, J.: Starostové města Přerova 1850–1939. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě*, s. 49.

16 ŠTEJGERLE, L.: Ohlasy Mnichova a jeho následky v Lipníku nad Bečvou a na Lipnicku, *Lipenský kulturní kalendář* (dále *LKK*), č. 12/1988, s. 6–8.

17 BEDNÁŘ, V. – INDRA, B. – LAPÁČEK, J.: *Kronikáři města Hranic*, Hranice 2004, s. 198.

prapor.[18] Přerovské letiště v Henčlově, urychleně budované od roku 1937, se v téže době stalo základnou 63. zvědné letky 2. leteckého pluku „Dr. Edvarda Beneše", která byla vyzbrojena jednak zastaralými dvouplošníky A-100, jednak modernějšími dvoumotorovými B-71, zakoupenými v SSSR. Mezi piloty tohoto útvaru patřil mj. i František Fajtl.[19]

V Hranicích se vojenská posádka nacházela rovněž od vzniku Československé republiky, mj. ji tvořilo velitelství 8. pěší divize a řada pěších, dělostřeleckých i týlových jednotek československé armády. Výrazně se do dějin města zapsala zejména Vojenská akademie, navazující na tradici místního vojenského školství, která vznikla v roce 1920 na základě výnosu Ministerstva národní obrany. Akademie připravovala důstojníky z povolání všech druhů zbraní, její adepti museli mít ukončenou středoškolskou docházku, včetně maturity. Dále byli do akademie přijímáni déleslouží poddůstojníci a rotmistři, pokud dosahovali výborného hodnocení. Absolventi byli vyřazováni v hodnosti poručíka, do léta 1938 jich nastoupilo do československé armády několik tisíc.[20] Mezi pedagogickým sborem i absolventy hranické Vojenské akademie najdeme řadu pozdějších hrdinů domácího nebo zahraničního protinacistického odboje, například Otakara Jaroše, Josefa Brykse, Jána Goliana, Otakara Zahálku, Bedřicha Homolu, Karla Klapálka, Alexandra Kordu, Josefa Ocelku, Adolfa Opálku, Heliodora Píku, Josefa Robotku, Vladimíra Taláška nebo Josefa Olega Svátka.

I Lipník nad Bečvou patřil od roku 1921 k posádkovým městům a byly zde kratší či delší dobu umístěny zejména dělostřelecké jednotky a od roku 1937 zde působil i telegrafní prapor 6. Pro potřeby vojska zde byly počátkem dvacátých let adaptovány dělostřelecké kasárny a v letech 1934–1937 postaveny telegrafní kasárny.[21]

O tom, že dochází k obsazování území republiky německou armádou, byl okresní úřad v Přerově informován telegramem z úřadu zemského

18 CHUMCHAL, M. – CAGÁŠEK, B. – ZÁLEŠÁK, I.: Pozemní vojsko v Přerově. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě 2*, Přerov 2002, s. 33.

19 VOLTR, J.: Historie létání v Přerově. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě 2*, s. 38–55.

20 FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*, Praha 2006, s. 271.

21 Tamtéž, s. 392.

VYHLÁŠKA

Republika jest přechodně obsazována brannou mocí Německa. Také město Přerov bude zabráno.

Městská rada žádá občanstvo, aby každý se věnoval svému povolání a nedal se strhnouti ani k projevu ani k činu, který by mohl uškoditi.

Klid může mnoho zachrániti!

Dne 15. března 1939.

Městská rada v Přerově.

Starosta: Fr. Lanšík.

Vyhláška přerovské městské rady z 15. března 1939 o obsazení Přerova německou armádou. (SOkA Přerov)

prezidenta v časných ranních hodinách 15. března 1939. Celou oblast střední Moravy obsazovaly od severu jednotky 28. a 8. pěší divize patřící do sestavy 8. (vratislavského) armádního sboru.[22] Město Hranice bylo německou armádou obsazeno už 15. března ráno, do Přerova vstoupily německé vojenské jednotky téhož dne kolem 9. hodiny dopoledne, do Kojetína kolem 15. hodiny odpoledne, ale například do Tovačova až v průběhu 16. března.[23]

Zatímco na jiných místech přerovského politického okresu byl pobyt německých jednotek v dalším průběhu okupace jen přechodný, stal se Přerov trvalým sídlem německé posádky, která zabrala pro své potřeby řadu budov, mj. i čtyři školy. Prvním vojenským velitelem Přerova byl jmenován podplukovník von Wagner, v dalším průběhu okupace působili v čele přerovského vojenského velitelství (tzv. Ortskommanda), umístěného v několika prvních dnech v budově radnice na dnešním náměstí TGM a poté trvale v kasárnách na dnešní Palackého ulici, zejména bývalí důstojníci československé armády německé národnosti.

Jednotky německého pozemního vojska, které byly v Přerově trvale dislokovány, dosáhly v roce 1944 síly dvou praporů (asi 1500 mužů). Tyto formace náležely do sestavy 540. divize, jejíž velitelství v čele s generálporučíkem H. Windeckem sídlilo v Brně. Kromě ochrany statických vojenských objektů bylo mužstvo těchto jednotek, které rozhodně svou výzbrojí, výcvikem ani početním stavem nepatřily k elitě německé armády, používáno mj. k doprovodu vojenských transportů přepravovaných po železnici.[24]

Rovněž Hranice se staly trvalým posádkovým městem německé armády. Prvním posádkovým velitelem Hranic byl zde jmenován plukovník Rosum. V průběhu let 1939–1942 se ve městě střídaly zejména záložní pěší prapory a od poloviny roku 1942 pak záložní prapory tzv. pancéřových granátníků, což bylo označení pro mechanizovanou

22 BROFT, M. a kol.: *Vojenské dějiny Československa, IV. díl*, Praha 1988, s. 38.

23 ŠÍREK, J. a kol.: c. d., s. 172.

24 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS) ČR Praha, pob. Brno-Kanice, fond B 7-5-1 (Oblastní úřadovna StB Olomouc), i.j. 18.

nebo motorizovanou pěchotu německé armády. V závěru války se pak pochopitelně v souvislosti s přiblížením fronty počet německých jednotek na Přerovsku a Hranicku mnohonásobně zvýšil.

Přerov se stal poměrně významnou základnou i pro německou Luftwaffe, protože na místním letišti sídlily její školní a později i bojové jednotky.[25] Letecká válka se Přerovska nejvýrazněji dotkla v druhé polovině roku 1944, kdy zde došlo v červenci a srpnu k řadě vzdušných soubojů mezi americkými bombardovacími svazy a německými stíhačkami, při nichž byla nouzovými odhozy pum a sestřelenými letadly poškozena řada budov, například 25. srpna v Tovačově. Dne 17. října 1944 pak napadly dvě skupiny amerických stíhaček P-38 J Lightning jednak přerovské nádraží, na kterém zničily a poškodily řadu lokomotiv, jednak letiště, na němž shořelo několik letadel.

O měsíc později, 20. listopadu 1944, se Přerov stal cílem útoku 15. americké letecké armády, jejíž bombardéry B-24 J Liberator zasáhly pumami řadu budov v městské zástavbě. Při tomto náletu zahynulo 13 civilních obyvatel města a 32 bylo zraněno. Konečně 17. prosince 1944 se vzdušný prostor nad Přerovskem, Prostějovskem a Olomouckem stal dějištěm rozsáhlé letecké bitvy mezi 15. americkou leteckou armádou a německými stíhači z elitní eskadry JG 300, při níž se na Přerovsku zřítila řada sestřelených amerických i německých letadel.[26]

Leteckým útokům byly vystaveny i Hranice. K největšímu náletu zde došlo 13. října 1944, když 15. americká letecká armáda operující ze základen v Itálii zaútočila na rafinerie ve slezském Blechhameru. Při zpáteční cestě napadla kolem poledne americká letadla řadu železničních cílů na Moravě – Valašské Meziříčí, Prostějov, Olomouc, Holice, Zlín. Mezi cíli tohoto útoku byly i Hranice. Celkem 11 bombardérů a tři stíhačky zde zaútočily kolem poledne a bombami byly přerušeny železniční tratě Hranice–Ostrava a Hranice – Valašské Meziříčí a zasaženy i některé budovy. Útok si vyžádal 10 mrtvých a 19 raněných mezi

25 Např. na přelomu let 1944 a 1945 zde byly rozmístěny tři perutě 10. bitevní eskadry vybavené stíhačkami Focke Wulf FW 190. Viz SCHÖN, J.: Okupace letiště Přerov-Henčlov a letecké události v letech 1939–1945. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě 2*, s. 56.

26 Podrobně k bombardování Přerova 20. listopadu 1944 viz SCHÖN, J.: *Bomby na Přerov*, Přerov 1999. K leteckým bojům nad Přerovskem viz RAJLICH, J.: *Mustangy nad protektorátem*, Praha 1997, s. 74 a 77–85.

německými vojáky i civilním obyvatelstvem.[27] V následujících měsících pak došlo ještě k řadě dalších leteckých útoků menšího rozsahu jak ze strany spojeneckých letadel, tak posléze i ze strany sovětského letectva. Tři civilní oběti na životech si vyžádal útok z 11. dubna 1945.[28]

Současně s německými vojenskými jednotkami byly v polovině března 1939 na obsazované území českých zemí vyslány i nacistické bezpečnostní síly, které byly tvořeny operačními skupinami a operačními oddíly bezpečnostní policie a bezpečnostní služby. Střední Morava se stala prostorem působení Operačního oddílu VIII Olomouc, (Einsatzkommando 8 Olmütz) pod velením SS-Sturmbannführera vládního rady Erwina Schulze, který byl složen z příslušníků gestapa, kriminální policie a bezpečnostní služby (Sicherheitsdienstu, SD). Nástupištěm tohoto oddílu se stala Opava, v níž se jeho členové soustředili už v první polovině března 1939.

Po příchodu do Olomouce se E. Schulz usídlil se svým oddílem nejprve na radnici a vyslal menší skupiny svých podřízených do Hranic a Prostějova, aby zde zřídili pobočky, zárodky budoucích služeben gestapa. Po skončení přímé vojenské správy protektorátu Čechy a Morava v polovině dubna 1939 došlo i k postupnému ukončení činnosti operačních skupin a oddílů bezpečnostní policie a bezpečnostní služby a zformování stálých služeben gestapa. Na střední Moravě se tak stalo v průběhu června 1939.[29] Olomoucká služebna gestapa byla zpočátku umístěna v budově Spolku moravských cukrovarů na dnešním Dolním náměstí a od roku 1940 se nacházela v budově bývalého divizního vojenského soudu na dnešní třídě 17. listopadu.

V červnu 1939 byla venkovní služebna gestapa zřízena i v Hranicích. V jejím čele stál vrchní kriminální tajemník Georg Clavien, který zde už předtím řídil činnost pobočky zmíněného operačního oddílu. Jeho zástupcem byl kriminální tajemník Johann Greifeneder. Sídlem této služebny se stala bývalá budova divizního velitelství a později zabavená vila zatčeného Huberta Pavezky.[30]

27 RAJLICH, J.: c. d., s. 69.

28 BEDNÁŘ, V. – INDRA, B. – LAPÁČEK, J.: *Kronikáři města Hranic*, s. 207–208.

29 SLÁDEK, O.: *Zločinná role gestapa*, Praha 1986, s. 63.

30 Tamtéž, s. 408.

Do Přerova byla v druhé polovině dubna 1939 z Olomouce také vyslána skupina příslušníků nacistických bezpečnostních sil, která se usadila v úřadovnách Úvěrového záloženského spolku v budově přerovského Městského domu na dnešní Kratochvílově ulici, kde měla k dispozici i místnost se silnými plechovými dveřmi. Ta sloužila jako provizorní cela pro zadržené před jejich transportem do Olomouce. Na jaře 1940 pak převzalo gestapo pod svoji kontrolu druhé patro v budově přerovského okresního soudu ve Smetanově ulici, v němž byla umístěna řada cel.[31]

V této detašované přerovské pobočce olomouckého gestapa, která vyvíjela svou činnost v období let 1939–1941, působilo v průměru 6–8 pracovníků, mj. vrchní kriminální asistent Josef Knoll, kriminální asistent Müller, Alois Bartl a další. Jejich činnost řídil zástupce velitele olomoucké služebny gestapa, který přijížděl do Přerova dvakrát až třikrát týdně. Do června 1939 tuto funkci zastával kriminální inspektor Franz Morawetz, poté jej vystřídal SS-Untersturmführer vrchní kriminální komisař Franz Langer.[32]

K významné změně v rozmístění služeben gestapa na střední Moravě došlo v létě 1941. Kvůli větší akceschopnosti a efektivitě, ale pravděpodobně i v souvislosti s již zmíněnou správní reformou, při které došlo ke zrušení oberlandrátů v Kroměříži a Prostějově, byly k 31. srpnu 1941 zrušeny venkovní služebny gestapa v Hranicích, Prostějově a Kroměříži a k 1. září 1941 naopak zřízena venkovní služebna gestapa v Přerově, která zde působila až do konce nacistické okupace. Své sídlo našla v zabavené rozlehlé vile v dnešní Máchově ulici, která přiléhá k městskému parku Michalov. Ve velení přerovské služebny gestapa se postupně vystřídali SS-Untersturmführer kriminální komisař Rudolf Karl (1. 9. 1941 – květen 1943), SS-Obersturmführer kriminální inspektor Josef Scheuringer (květen 1943 – prosinec 1944) a SS-Obersturmführer kriminální komisař Karl Streit (prosinec 1944 – květen 1945). Jejich zástupcem byl

31 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 2/6141/1987.

32 Tamtéž.

od zřízení služebny až do května 1945 kriminální tajemník Johann Greifeneder.[33]

Úřadovna gestapa v Máchově ulici v Přerově. (SOkA Přerov)

V personálním obsazení přerovské služebny gestapa, jejíž početní stav činil v průměru 15–20 osob, včetně řidičů a dalších pomocných sil, se – podobně jako i v jiných moravských služebnách – výrazně uplatňovali kromě sudetských Němců zejména bývalí členové vídeňské kriminální policie, kteří se už před připojením Rakouska k Německu angažovali v nacistickém hnutí. Tito úředníci gestapa, kteří před svým nasazením v Přerově většinou působili na služebnách v Hranicích, Kroměříži, Prostějově nebo Olomouci, se vyznačovali kromě značných policejních zkušeností vesměs i znalostí českých reálií a často i jazyka.[34]

33 SLÁDEK, O.: *Zločinná role gestapa*, c. d., s. 411.

34 O struktuře, činnosti a personálním obsazení jednotlivých referátů přerovského gestapa viz např. SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 2/6153/1987 – výslech F. Carmana nebo Zemský archiv (dále ZA) Opava, pob. Olomouc, fond Mimořádného lidového soudu (dále MLS) Olomouc, Ls 1426/46 – Bohumil Loibner, popis vlastní činnosti.

Při shromažďování údajů a vytváření kartoték nutných pro pátrací a represivní činnost vycházeli členové přerovského gestapa zpočátku jednak z materiálů, které získávali od protektorátních správních institucí, policie, četnictva atd., jednak se snažili budovat síť vlastních informátorů a zpravodajů, popř. i výkonných konfidentů – těch ovšem bylo v obvodu působnosti přerovské služebny jen několik. V průběhu roku 1943 byl u přerovské služebny gestapa – podobně jako už předtím u všech ostatních venkovních služeben i řídicích úřadoven – zřízen samostatný N-referát (Nachrichten-Referate), který měl řídit a koordinovat činnost konfidentů a umožnit jejich lepší využití proti českému odboji.[35]

Na rozdíl od Olomouce, v níž se kontakty členů gestapa s jejich konfidenty odehrávaly mimo úřadovnu gestapa – v této souvislosti je v poválečných výpovědích členů olomouckého gestapa uváděna zejména místní úřadovna cenové kontroly,[36] v Přerově chodili konfidenti většinou ve večerních hodinách podávat hlášení přímo do služebny gestapa, popř. ke schůzkám docházelo i v soukromých bytech úředníků gestapa. Finanční odměny v markách nebo korunách určené pro konfidenty byly přidělovány N-referátem řídicí úřadovny gestapa v Brně a disponoval jimi vedoucí přerovské služebny.[37]

Mezi těmi, kteří se rozhodli spolupracovat s přerovskou služebnou gestapa, najdeme lidi, kteří tak činili z hmotných důvodů – tj. buď přímo za peníze, nebo kvůli získání lepšího pracovního postavení. Gestapo jim v tomto ohledu vycházelo vstříc takovým způsobem, aby to odpovídalo i jeho zájmům. Kupř. konfident Josef Schupp získal díky intervenci úředníků gestapa výhodné úřednické místo v administrativním oddělení přerovské Optikotechny. Díky tomu mohly nacistické bezpečnostní složky ještě zesílit svůj dohled nad tímto strategicky důležitým závodem.[38]

35 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 2/2120/1982 – výslech B. Loibnera.

36 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 176/47 – Kurt Rauner, popis vlastní činnosti.

37 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 2/2074/1980 – výslech F. Carmana.

38 K Josefu Schuppovi viz podrobně JIRÁK, P.: Odbojář Jaroslav Raška a činnost organizace Moravská rovnost v Kojetíně a okolí, *Sborník SOkA Přerov*, 2010, s. 209–230 a také ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 752/46 – Josef Schupp.

Dalšími vhodnými „kandidáty tajné spolupráce“ byly pro gestapo osoby „kompromitované“ zjištěnou ilegální činností, popř. lidé, na které mohl být vykonáván nátlak kvůli tomu, že jejich příbuzní byli ve vězeních nebo koncentračních táborech. Výsledky gestapa na Přerovsku v tomto směru byly – podobně jako i v jiných regionech – rozporuplné a nelze je příliš generalizovat.

Kromě gestapa na Přerovsku a Hranicku pochopitelně vyvíjely činnost i další německé policejní a bezpečnostní složky. V přízemí budovy okresního hejtmanství v Přerově měla svoji úřadovnu německá kriminální policie (Kripo) v počtu 5–6 úředníků, jejímž velitelem byl V. Bauer-Czada. V zabrané sokolovně na dnešní ulici Brabantsko byla zřízena kasárna pro část 209. praporu policejního pluku Morava (Polizeiregiment Mähren) německé ochranné policie (Schutzpolizei), jehož velitelství sídlilo v nedalekém Holešově. V Přerově i v Hranicích byly také umístěny stanice německého četnictva, které podléhaly velitelství praporu německého četnictva v Olomouci.

V závěru nacistické okupace byly na Přerovsku a Hranicku nasazeny i některé speciální protipartyzánské policejní i armádní jednotky a 10. dubna 1945 se v Přerově objevil dokonce i speciální oddíl s krycím označením „Olza“ pod velením SS-Hauptsturmführera dr. Lehmanna z úřadu VI Říšského hlavního bezpečnostního úřadu (Reichssicherheitshauptamt, RSHA), který se zde měl připravovat na záškodnický boj v nepřátelském týlu. Tento oddíl, který měl základnu v hostinci v městském parku Michalov, byl pak nasazen při potlačování povstání v Přerově 1. května 1945 a jeho členové se výrazně podíleli na následných nacistických represích.[39]

Co se týče působení nacistické bezpečnostní služby (Sicherheitsdienst, SD), Přerovsko a Hranicko zpočátku spadalo do oblasti působení olomoucké služebny, jejímž velitelem byl SS-Obersturmführer E. Liedtke. Na přelomu let 1943 a 1944 byla zřízena služebna SD také přímo v Přerově a jejím velitelem se stal SS-Untersturmführer W. Riedel. Při své činnosti se nacistická bezpečnostní služba snažila vytvořit síť

39 SOkA Přerov, fond ONV Přerov – prezidiální spisy, výslech F. Langera. V literatuře o této tzv. akci „Zeppelin“ viz SLÁDEK, O.: *Zločinná role gestapa*, c. d., s. 373.

svých informátorů – často ovšem souběžně pracujících i pro gestapo – zejména ve vojensky důležitých průmyslových závodech.

K „úspěchům" této sítě v Přerově patřilo mj. na začátku roku 1942 odhalení podpůrné akce pro rodiny zatčených a popravených, která byla organizována v přerovské továrně Optikotechna a do níž bylo zapojeno velké množství dělníků. Vzhledem k obavám z narušení výroby ve strategicky významném podniku gestapo nakonec zatklo a poslalo do koncentračních táborů „jen" osm hlavních organizátorů této akce a u asi 150 dělníků, kteří finančně přispívali, se spokojilo s jejich předvoláním a vyslovením výstrahy.[40] Obecně se dá konstatovat, že gestapo nemělo zejména k informacím všeobecného charakteru získávaným SD příliš velkou důvěru a mezi oběma bezpečnostními složkami panovala značná rivalita.

Svou roli při zajišťování bezpečnostní situace na Přerovsku v období okupace pochopitelně hrály i protektorátní policejní síly, které ovšem byly pod přímou německou kontrolou. Důležitou úlohu plnilo zejména protektorátní četnictvo, jehož stanice v přerovském politickém okrese byly od září 1939 podřízeny velitelství četnického oddělení v Olomouci. K červenci roku 1941 existovalo v přerovském politickém okrese celkem 13 stanic, v nichž sloužilo celkem 81 četníků (Přerov – 18, Pavlovice u Přerova – 4, Horní Moštěnice – 6, Brodek – 6, Předmostí – 6, Troubky – 4, Domaželice – 4, Kojetín – 8, Doloplazy – 5, Němčice na Hané – 5, Tovačov – 6, Klenovice na Hané – 4, Vlkoš – 5).[41]

V politickém okrese Hranice se v roce 1937 nacházelo celkem 14 četnických stanic, a to v Bělotíně, Drahotuších, Hranicích, Hustopečích nad Bečvou, Kelči, Lipníku nad Bečvou, Malých Prosenicích, Potštátě, Soběchlebích, Spálově, Střítěži nad Ludinou, Tršicích, Velkém Újezdě a Veselíčku. Výrazné změny, které tento politický okres od roku 1938 zasáhly, se ovšem výrazně projevily i v počtu četnických

40 ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 1426/46 – Bohumil Loibner, protokol z 12.1. 1946.

41 LAPÁČEK, J.: Policie, četnictvo a Sbor národní bezpečnosti v Přerově. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě 2*, s. 95.

stanic – v roce 1940 pod okresní četnické velitelství v Hranicích spadalo 15 stanic a v roce 1943 jich už bylo 21.[42]

V Hranicích byla také v říjnu 1942 – podobně jako v jiných okresních městech – zřízena po zrušení četnických pátracích stanic okresní úřadovna kriminální policie, která podléhala vládnímu komisaři města. Velitelem hranické okresní úřadovny kriminální policie se stal vrchní inspektor policie Josef Binko, který původně působil na četnické pátrací stanici v Ostravě. On i někteří další členové hranické ústředny byli zapojeni do odbojového hnutí.[43]

Svou roli při udržování veřejného pořádku plnila v jednotlivých městech a větších obcích i městská, resp. obecní policie. Tato tradiční bezpečnostní složka byla v přerovském politickém okrese pochopitelně nejpočetnější v Přerově, v němž bylo ve stavu městského policejního úřadu, který byl samostatným oddělením městského úřadu, na konci roku 1939 celkem 35 zaměstnanců a v roce 1941 dosáhl jejich počet čísla 38. V rámci reorganizace pak došlo v roce 1942 k zařazení městské policie k tzv. obecní výkonné policii s velitelstvím v Brně, v důsledku čehož podstatně stouply počty zaměstnanců a pochopitelně i finanční náklady jednotlivých měst na policejní službu.[44]

Kromě důsledné vnější kontroly se okupační orgány snažily ovládnout protektorátní bezpečnostní složky i zevnitř, což se týkalo zejména významnějších měst. V přerovských reáliích to konkrétně vypadalo tak, že v městské policii sloužilo k 15. červenci 1942 už 11 zaměstnanců německé národnosti a mezi její české osazenstvo bylo na nátlak gestapa přijato i několik členů kolaborantské organizace Vlajka. Tyto okolnosti pochopitelně vytvářely obtížnou situaci pro ty příslušníky protektorátní policie a četnictva, kteří zůstali věrni svému národu, popř. se i přímo zapojili do odboje. V průběhu okupace bylo popraveno

42 MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: *Dějiny policie a četnictva III. (Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát 1939–1945)*, Praha 2001, s. 212–215.

43 BEDNÁŘ, V. – INDRA, B. – LAPÁČEK, J.: *Kronikáři města Hranic*, s. 193.

44 LAPÁČEK, J.: *P*olicie, četnictvo a Sbor národní bezpečnosti v Přerově, c. d., s. 89.

nebo zahynulo v koncentračních táborech sedm příslušníků policie a četnictva z přerovského politického okresu.[45]

Rozporuplný a v řadě ohledů tragický byl osud policejního majora Eduarda Hanáka, jednoho z velitelů přerovské městské policie během nacistické okupace. E. Hanák byl v únoru 1942 zatčen gestapem a poslán do koncentračního tábora, po válce byl naopak obviněn z udavačství a odsouzen na 10 let vězení.[46]

K dokreslení obrazu dislokace protektorátních ozbrojených složek v přerovském a hranickém regionu je ještě nutné uvést, že v létě roku 1940 byl v Lipníku nad Bečvou umístěn 12. prapor protektorátního vládního vojska v počtu asi 500 mužů, jehož hlavním úkolem bylo střežit železniční trati na východní Moravě. Někteří příslušníci tohoto praporu byli napojeni na místní odbojové skupiny na Přerovsku a Lipnicku. Na konci května 1944 byl tento prapor spolu s deseti dalšími přesunut do severní Itálie, kde měl za úkol střežit nejprve komunikační trasy v piemontském Aviglianu, poté vojenské objekty v Turíně

45 V období prvního stanného práva byl 25. října 1941 v Kounicových kolejích v Brně popraven četnický strážmistr Jan Procházka z četnické stanice v Horní Moštěnici a v koncentračním táboře Mauthausen zahynul 14. prosince 1941 policejní inspektor Rajmund Polišenský, zástupce přednosty přerovského policejního úřadu. Za účast na ilegálním hnutí tzv. národních výborů byli 20. dubna 1945 v Brandenburgu popraveni vrchní strážmistr Jan Vávra z četnické stanice v Horní Moštěnici a vrchní strážmistr Antonín Valenta z četnické stanice v Brodku. Konečně kvůli aktivní účasti na povstání 1. května 1945 v Přerově byli následující den na vojenské střelnici v Olomouci-Lazcích popraveni příslušníci přerovské městské policie nadporučík Jan Švehlák, vrchní strážmistr František Vitásek a policejní revírní štábní strážmistr Jan Sedlák. K případu J. Vávry a A. Valenty viz ZA Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 176/47 – Kurt Rauner, protokol s A. Valentou. K příslušníkům přerovské městské policie popraveným v Olomouci-Lazcích viz naposledy FIALA, J.: Z dějin katovského řemesla v Olomouci III. Popravy v Olomouci za nacistické okupace Československa v letech 1939–1945 a během činnosti zdejšího mimořádného lidového soudu v letech 1945–1948, *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, č. 298/2009, s. 67–68.

46 K Hanákově případu viz LAPÁČEK, J.: Policie, četnictvo a Sbor národní bezpečnosti v Přerově. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě 2*, s. 89. Podle výpovědi člena gestapa B. Loibnera měl E. Hanák udat svého zástupce Rajmunda Polišenského a ředitele městského úřadu JUDr. Ladislava Prchala ze msty za to, že měli podíl na jeho předchozím sesazení z funkce. Oba pak v závěru roku 1941 zahynuli v koncentračním táboře Mauthausen. Samotného E. Hanáka mělo gestapo poslat do koncentračního tábora za opakovaná falešná udání. Viz SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 2/2120/1982 – výslech B. Loibnera.

a konečně od srpna 1944 železniční trať Milán–Piacenza. V průběhu tohoto nasazení přeběhlo k italským a jugoslávským partyzánům celkem 122 vojáků a důstojníků praporu. Po odzbrojení v říjnu 1944 pak byli jeho zbylí příslušníci nasazeni v rámci pracovních jednotek na opevňovací práce podél Pádu a v brennerském údolí.[47]

Podobně jako v jiných regionech působily i na Přerovsku kolaborantské a fašistické organizace podporované okupačním režimem. V tomto ohledu zde byla asi nejvýraznější aktivita tzv. *Nacionálně socialistické české dělnické a rolnické strany*, která byla označována podle svého znaku též jako strana „zeleného hákového kříže", v lidové mluvě též „zelení". Tato nebezpečná kolaborantská organizace, v jejímž čele stál politický dobrodruh František Mikuláš Mlčoch (rodák z Uhřičic v kojetínském soudním okrese), měla své centrum v nedaleké Kroměříži, ovšem vyvíjela svou činnost i v dalších regionech zejména na východní Moravě, ale také v Praze. Ústředními body programu této organizace, která v době svého největšího rozmachu v letech 1940–1941 sdružovala asi 2000 osob, byl boj proti Židům, vymýcení marxismu a komunismu a boj proti liberální demokracii.[48]

V přerovském politickém okrese měla tato kolaborantská organizace nejsilnější základnu v Kojetíně, kde do ní vstoupilo kolem 250 osob, mezi nimi i řada bývalých členů KSČ. V čele kojetínské organizace „zelených", která sídlila v místním hotelu Pivovar, stál hoteliér Josef Vavrouch, synovec F. M. Mlčocha. Mezi nejvýraznější aktivisty „zelených" v Kojetíně dále patřil Antonín Rynda, bývalý člen KSČ. Poněkud slabší vliv měli „zelení" v jiných částech okresu – ve vesnicích v okolí Kojetína získali asi padesát členů (například ale v rodišti F. M. Mlčocha Uhřičicích jich bylo 27) a v Přerově jen okolo deseti.

Kromě toho, že řada členů této organizace spolupracovala s nacistickými bezpečnostními složkami, zejména SD a gestapem, její význam spočíval i v tom, že okupační orgány využívaly silné základny „zelených" v Kojetíně ke kontrole správy města. Na rozdíl od Přerova,

47 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/5580/1986 – životopis Ladislava Komendy.

48 Podrobně k této straně viz PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999, s. 285–286. K životním osudům F. M. Mlčocha viz PEJČOCH, I.: *Armády českých politiků. České polovojenské jednotky 1918–1945*, Cheb 2009, s. 146–151.

Lipníka nad Bečvou i Hranic, v nichž byla městská zastupitelstva rozpuštěna, a k řízení města byli jmenováni vládní komisaři, došlo v Kojetíně ke kooptování „zelených" a příslušníků nepočetné místní německé menšiny do jednotlivých komisí městského zastupitelstva, čímž si okupační moc pojišťovala vliv nad životem města.

Kromě rozsáhlé agitační činnosti prováděné především pomocí letáků tištěných na cyklostylu, který původně patřil místní organizaci KSČ, byl součástí aktivity *Nacionálně socialistické české dělnické a rolnické strany* v Kojetíně i nátlak na majetnější příslušníky místního obyvatelstva s cílem donutit je ke vstupu do svých řad, popř. aspoň poskytovat finanční příspěvky na činnost strany. Dominantní role „zelených" v Kojetíně se projevila i v tom ohledu, že zatímco v okolních městech vznikaly v průběhu roku 1940 místní organizace *Českého svazu pro spolupráci s Němci*, v Kojetíně jeho pobočka vůbec nebyla založena, aby se nestala nežádoucí konkurencí již „zavedené" kolaborantské organizace.[49]

Mnohem méně výrazná byla na Přerovsku a Hranicku aktivita dalších fašistických a kolaborantských organizací. Vyvíjel zde činnost *Český národně socialistický tábor – Vlajka*, jehož krajský sekretariát sídlil nejdříve v Olomouci a od ledna 1941 v Přerově. V přerovském politickém okrese měla „Vlajka" kolem 150 členů, ponejvíce v samotném Přerově, v němž její organizace spolu se svojí „odborářskou složkou" – *Českou pracovní frontou* – čítala asi 120 členů (zčásti ovšem pocházejících z okolních obcí), z nichž bylo po osvobození 39 souzeno.[50] Nejaktivnější byla činnost Vlajky v Brodku, v němž v její místní organizaci působilo kolem dvaceti členů, vedených místním obchodníkem Josefem Filipem. Ten byl ovšem v dubnu 1942 zatčen pro nedovolené

49 Seznam kojetínských členů Nacionálně socialistické české dělnické a rolnické strany viz ABS ČR Praha, pob. Brno-Kanice, fond B 7-5 (KS MV Olomouc), i.j. 13. O působení této organizace v Kojetíně viz např. i JEGLA, V.: Z kroniky města Kojetína. In: VOŽDA, G. (ed.): *KSČ v čele národně osvobozeneckého boje lidu na Přerovsku*, Přerov 1965, s. 18.

50 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/4779/1985 – seznam přerovských členů Vlajky. Zajímavé je, že mezi přerovskými členy „Vlajky" najdeme i některé bývalé důstojníky československé armády, kteří se v závěrečné fázi okupace angažovali v odbojovém hnutí.

držení zbraně, odsouzen na dva roky káznice a v průběhu výkonu trestu zemřel ve vězení.[51]

Velmi formální byla v přerovském regionu činnost *Českého svazu pro spolupráci s Němci*, jehož přerovská organizace byla založena 29. června 1940. Podobně nenabyla většího významu ani činnost místních organizací *Kuratoria pro výchovu mládeže*.[52]

Nacistická okupace nesmírně brutálně zasáhla do života židovského obyvatelstva. Na střední Moravě vyvrcholila protižidovská opatření v květnu a červnu 1942, kdy bylo asi 3500 Židů z této oblasti soustředěno v internačním středisku v Olomouci-Hodolanech a poté v pěti transportech převezeno do Terezína. Odtud vedla jejich cesta do vyhlazovacích a koncentračních táborů, nejvíce do Osvětimi. Řada Židů byla ovšem zatčena a poté deportována do koncentračních táborů už v předcházejícím období, například v rámci rozsáhlé zatýkací akce *Albrecht der Erste* na začátku 2. světové války. Obětí „konečného řešení židovské otázky" se tak nakonec stalo 226 občanů z Přerova, 216 z Hranic, 138 z Lipníka nad Bečvou, 58 z Kojetína a 46 z Tovačova.[53]

51 *Brodek u Přerova: historie a současnost*, Brodek u Přerova 2001, s. 95..

52 MOŽÍŠ, M.: *Komunisté v čele národně osvobozeneckého zápasu na střední Moravě v letech 1939–1945*, disertační práce, Olomouc 1983, s. 36.

53 BARTOŠ, J.: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*, s. 37–38. K obětem holocaustu z Přerova viz *Kultura Přerova* (dále *KP*), srpen 1967, s. 232–237. Ke Kojetínu viz ŠÍREK, J. a kol.: *Aby nebyli zapomenuti*, s. 107–108. K Hranicím viz INDRA, B.: Deportace hranických Židů roku 1942 do táborů smrti, *Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou* (dále *ZMHLT*), červen 1982, s. 6.

2. Obrana národa a sokolský odboj

2.1 Počátky vytváření odbojové organizace

Po obsazení zbytku českých zemí německou armádou 15. března 1939 a vytvoření protektorátu Čechy a Morava se začínají organizovat odbojové skupiny, které se s tímto stavem nehodlaly smířit a byly rozhodnuty bojovat za znovuobnovení československé státnosti. Nejmohutnější strukturu českého národního odbojového hnutí v první fázi okupace vytvořila vojenská odbojová organizace Obrana národa (ON).

U zrodu této odbojové organizace stála část generality bývalé československé armády, která se 19. března 1939 sešla v Brně a 22.–23. března v Praze. Z těchto schůzek, kterých se zúčastnili generálové Josef Bílý, Sergej Vojcechovský, Sergej Ingr a snad i Alois Eliáš, vzešel impuls k vytvoření „armády v podzemí", která by v souvislosti s předpokládaným vypuknutím války mezi Německem a západními velmocemi a následným rychlým oslabením nebo dokonce zhroucením nacistické Třetí říše vystoupila z ilegality a zasáhla do boje proti okupantům.[54]

Rozhodující podíl na vytvoření struktury Obrany národa, která vycházela z organizace československé armády a tehdejšího územně správního rozdělení českých zemí, měla likvidační skupina ministerstva národní obrany, respektive likvidační skupiny při nižších štábech a útvarech československé armády. V čele ON stálo ústřední velení a podřízená zemská velitelství, dále byla vytvářena krajská a okresní velitelství a místní jednotky. Tato organizátorská činnost by ovšem nemohla mít tak rychlé výsledky, pokud by nekorespondovala se spontánním úsilím, které na místní úrovni vyvíjeli vlastenci z řad aktivních i záložních důstojníků čs. armády, členů Sokola, legionářů, učitelů, zaměstnanců železnic, pošt, telekomunikací atd.

54 VAŠEK, F. – ŠTĚPÁNEK, Z.: Zvedli hlavy mezi prvními, *Vlastivědný věstník moravský* (dále *VVM*), 1998, č. 1, s. 14. K tomuto jednání viz také GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny zemí koruny české: 1938–1945*, sv. XVa, s. 261.

Do čela zemského velitelství pro Moravu byl postaven divizní generál Bohuslav Všetička. Ten se 6. dubna 1939 sešel s generálem Ingrem, který ho pověřil organizováním odbojového hnutí na Moravě. Následně pak byl vytvořen štáb zemského velitelství a jmenováni i jednotliví krajští velitelé. O rychlé vybudování velitelské struktury Obrany národa na Moravě se zasloužil zejména Všetičkův náčelník štábu plukovník Václav Lysák, který díky svým předchozím funkcím ve štábu 3. armádního sboru v Olomouci a 4. armádního sboru v Brně měl přehled o schopných důstojnících.[55]

Původně se počítalo s přímým podřízením jednotlivých krajů zemskému velitelství, ale vzhledem k těžkopádnosti spojení byly koncem května 1939 zřízeny jako velitelský mezičlánek dvě oblasti – Západ-Brno a Východ-Olomouc.

Základní úkoly v organizační výstavbě Obrany národa na Moravě byly splněny do léta 1939. Podle hlášení generála B. Všetičky z července 1939 vykazovala ON na Moravě v té době 90 rámcových pěších praporů, každý z nich o síle 700–900 mužů.[56]

2.2 Organizační výstavba Obrany národa na Přerovsku

Politický okres Přerov a soudní okres Lipník nad Bečvou spadaly v členění Obrany národa pod její krajské velitelství v Olomouci, kterému dále podléhaly okresy Olomouc-město, Olomouc-venkov, Litovel, Prostějov, Kroměříž a Holešov.[57]

Při vzniku okresního velitelství Obrany národa v Přerově sehrál důležitou úlohu velitel organizačního oddělení ve Všetičkově štábu, jímž byl kapitán generálního štábu Jaroslav Gardavský. Gardavský – rodák z Přerova – kontaktoval v dubnu 1939 nadporučíka pěchoty Mariana Motáně, který bydlel v té době v Hranicích, získal ho pro odbojovou činnost a pověřil ho vedením ON v politickém okrese Přerov

55 Moravské zemské muzeum Brno (dále MZMB), pozůstalost PhDr. Josefa Přikryla, i.č. 6077, PŘIKRYL, J.: *Vojenská odbojová organizace ON na Moravě*, I. část, s. 13

56 Tamtéž, s. 20.

57 Tamtéž, s. 15.

a soudním okrese Lipník nad Bečvou. Motáňovým bezprostředním nadřízeným v odbojové práci byl určen podplukovník Svatopluk Weinstein, velitel ON pro Olomoucký kraj.[58]

Plány odbojové činnosti byly M. Motáňovi upřesněny v průběhu května 1939 při dalších schůzkách s J. Gardavským v Brně, na kterých se setkal i se štábním kapitánem Čestmírem Jelínkem, vedoucím zpravodajského oddělení ve štábu moravského zemského velení ON. Původní koncepce Obrany národa na Přerovsku, kterou navrhl J. Gardavský, předpokládala organizační výstavbu odbojové organizace pod krytím tzv. Pořadatelských sborů, legální polovojenské organizace ustavené v rámci Národního souručenství. Rozhodující úloha měla připadnout bývalým aktivním důstojníkům čs. armády, i když by v zájmu utajení byli na vedoucí místa v Pořadatelských sborech postaveni spíše záložní důstojníci a nevojáci. Předlohou této koncepce měla být plánovaná výstavba sítě ON na Olomoucku.[59]

Ještě v průběhu dubna 1939 se v Přerově ve stejnojmenném hotelu naproti vlakového nádraží uskutečnila schůzka bývalých důstojníků čs. armády, kteří po demobilizaci bydleli v tomto městě a okolí. Hlavním řečníkem zde byl kapitán J. Gardavský, který vyzval účastníky k boji za obnovení ČSR. Výzva se neminula účinkem a všichni přítomní se dali k dispozici k odbojové činnosti.[60]

Záhy se ovšem ukázalo, že bude nutné původní představu o výstavbě odbojové organizace revidovat. Místní odbojoví pracovníci neměli k činnosti Pořadatelských sborů důvěru a kromě toho došlo už 16. května 1939 k jejich úřednímu rozpuštění. Navíc v životě Přerova hrála v předokupačním období armáda menší roli, nežli tomu bylo například v Olomouci nebo v Hranicích. Aktivní důstojníci, kteří zde v době vytváření ON bydleli nebo pracovali, sloužili původně většinou mimo Přerov, neznali dostatečně místní podmínky a nebyli úzce spjati s prostředím. Proto – i když se většinou jednalo o obětavé vlastence a řada z nich se zapojila do ilegální činnosti na různých

58 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/5604/1986 – přehled činnosti přerovské skupiny vojenského odboje.

59 Vzpomínky Mariana Motáně, *KP*, srpen 1966, s. 72. O struktuře ON na Olomoucku viz BARTOŠ, J.: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*, s. 46–53.

60 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/4772/1985 – vzpomínky Františka Bossanyiho.

úsecích – nemohli sehrát rozhodující úlohu při vytváření organizační struktury Obrany národa na Přerovsku, a bylo nutné zvolit jiný koncepční model. K určitému pokusu o využití Pořadatelských sborů pro účely ilegální práce došlo ale v Kojetíně, a to pod patronací místního okresního vedoucího Národního souručenství Matouše Varty.

Organizační řešení pro Přerovsko bylo nakonec nalezeno v zapojení tělovýchovné organizace Sokol, která hrála i v jiných moravských regionech významnou úlohu při vytváření struktury ON. Tato organizace se silným národním zaměřením představovala pro maskování organizačních snah odboje relativně vhodnou platformu, protože až do dubna 1941, kdy byla její činnost zastavena, mohla legálně působit. Toto propojení legální a nelegální organizace ovšem v případě prozrazení odbojové činnosti pochopitelně Sokol kompromitovalo. V létě 1939 vzniklo v ústředí Sokola zvláštní konspirativní centrum – tzv. Komise pro styk se župami, jejímž úkolem bylo aktivizovat sokolskou organizaci pro potřeby ilegální práce. Členové této komise, jimiž byli Bohumil Havel, Otakar Klich, Svatopluk Svoboda, Jan Plánička, Evžen Penniger a Ladislav Vaněk, instruovali při návštěvách jednotlivých regionů funkcionáře Sokola o metodách a cílech ilegální činnosti.[61] Významnou úlohu hráli představitelé Sokola i v tzv. Zemském národním výboru na Moravě, v němž tuto organizaci zastupovali univerzitní profesoři Jan Uher a Vladimír Groh.

Na Přerovsku doporučil kapitán J. Gardavský M. Motáňovi jako spolehlivé vlastence MUDr. Adolfa Svozila a Karla Rosmuse, kteří se ve vznikajícím hnutí odporu v řadách Sokola výrazně angažovali. Tak došlo v organizaci přerovské Obrany národa k propojení „důstojnické" linie s linií „sokolskou". Adolf Svozil později plnil kromě své funkce vedoucího zdravotní služby v okresním velitelství ON i úlohu spojky mezi Přerovem a zemským vedením Obrany národa v Brně. Pro atmosféru prvních měsíců okupace, v nichž existovala široká platforma často propojující a kombinující legální a nelegální aktivitu, je příznačné, že A. Svozil tehdy působil i ve funkci náčelníka přerovského

61 Vzpomínky MUDr. Františka Bláhy. In: *Z počátků odboje*, Praha 1969, s. 256.

Silvestr Pleva – významný představitel přerovského sokolského odboje, zemřel 8. 11. 1941 ve věznici na Mírově. (SOkA Přerov)

Národního souručenství.[62] Odbojové centrum z místních sokolských pracovníků se začalo v Přerově formovat už v prvních týdnech okupace. Ke schůzkám funkcionářů Sokola docházelo kromě jiných míst i v bytě tehdejšího místostarosty Sokola Přerov Františka Skopala, kam mj. přicházeli Silvestr Pleva, MUDr. Jan Lacina, Rudolf Lukaštík a Karel Rosmus. Mezi další vedoucí představitele formující se sokolské rezistence na Přerovsku patřili také Karel Beňa, Richard Bdinka, František Pavlík, Vincenc Křístek, Jan Ulman a Rudolf Smutek. Tyto konspirativní schůzky ovšem nezůstaly omezeny jen na přerovské

62 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/4758/1985 – vzpomínky A. Svozila.

činitele a účastnili se jich i sokolští funkcionáři z Olomouce, Prostějova, Kroměříže, Holešova, Lipníka nad Bečvou a Hranic.[63]

Sokolská Středomoravská župa Kratochvílova, jejímž sídlem Přerov byl, zahrnovala celkem 54 jednot ze soudních okresů Přerov, Lipník nad Bečvou a Hranice. K župě patřily i sokolské jednoty z některých obcí náležejících k jiným soudním okresům, naproti tomu značná část soudního okresu Kojetín, který ze správního hlediska patřil do přerovského politického okresu, v organizaci Sokola spadala pod Hanáckou župu se sídlem v Kroměříži.

Významnou úlohu při aktivizaci sokolského odboje na Přerovsku sehrál starosta Kratochvílovy župy Rudolf Lukaštík, který svolal brzy po 15. březnu 1939 do přerovské sokolovny shromáždění župních okrskových důvěrníků, objížděl starosty okolních žup, zjišťoval jejich názory a připravoval jejich setkání v Olomouci.[64]

Po napojení npor. M. Motáně na přerovské sokolské pracovníky, ke kterému došlo ještě v průběhu dubna 1939, se konstituovalo velení ON pro soudní okres Přerov. Do jeho čela byl postaven npor. M. Motáň, dalšími členy byli Karel Rosmus, Jan Paseka, Richard Bdinka a MUDr. Adolf Svozil. Od konce května 1939 pak došlo k začleňování skupin sokolského odboje do struktury Obrany národa.[65]

Vzhledem k takřka všeobecnému očekávání, že válečný konflikt, který se bezprostředně předpokládal, záhy skončí porážkou Německa, byl hlavní důraz v činnosti Obrany národa položen na rychlou organizační výstavbu „podzemní armády" a její přípravu k vystoupení proti nacistickým okupantům. To se samozřejmě projevilo i v činnosti ON na Přerovsku, kde se počítalo na bázi Středomoravské sokolské župy Kratochvílovy s postavením jednoho pěšího pluku ON o síle tří praporů. V této souvislosti je nutné upozornit, že aktivní zapojení do odbojové činnosti před vypuknutím povstání se předpokládalo jen do úrovně velitelů čet, a proto většina ostatních členů připravovaných

63 Vzpomínky Emílie Skopalové, *KP*, srpen 1966, s. 61. ROSMUS, K.: Vzpomínky na dobu okupace, *KP*, červen 1964, s. 3–4.

64 Vzpomínky Ladislava Vysloužila a koncept návrhu na vyznamenání R. Lukaštíka, archiv autora.

65 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/4336/1984 – Sokol Přerov v boji proti fašismu.

vojenských jednotek nebyla o ilegální práci informována a byla vedena jen evidenčně.

Ve vlastním městě Přerov byl pověřen vedením Obrany národa poručík v záloze Richard Bdinka, který společně s M. Motáněm rozdělil město na 12 úseků a vypracoval mobilizační plány pro případ možného ozbrojeného vystoupení, přičemž v každém z úseků měla být postavena vojenská jednotka o síle roty. Jádrem organizace sice měli být především členové Sokola, ale vedoucí ON se snažili podchytit i zaměstnance důležitých průmyslových podniků, například ve Středomoravských elektrárnách (SME) byl výstavbou jedné čety ON pověřen provozní úředník Jan Paseka a v Optikotechně byl vedoucím skupiny ON inženýr J. Smečka. Kontaktovány byly i jiné organizace, s jejichž členstvem se počítalo pro odbojovou činnost, například MUDr. Adolf Svozil a Karel Rosmus spolupracovali s profesorem přerovského gymnázia Františkem Skoumalem, náčelníkem přerovského Junáka.[66]

ON udržovala spojení i na některé osobnosti z předmnichovských politických stran, například z agrární strany to byl profesor přerovského gymnázia Jan Machovec, ze strany sociálně demokratické pak Josef Ječmínek a odborná učitelka Růžena Stoklásková, která se ale mimořádně výrazně angažovala i v činnosti další odbojové organizace – Petičního výboru Věrni zůstaneme. V této souvislosti je nutné si uvědomit, že hranice mezi jednotlivými odbojovými strukturami nebyla ostrá, řada odbojářů byla zapojena ve více organizacích a často ani neznali název skupiny, pro kterou pracovali. V případě kontaktů s profesorem Machovcem se pak v činnosti odbojové organizace uplatňovala snaha o vytvoření co nejširší protinacistické platformy, protože profesor Machovec patřil v roce 1939 k agilním funkcionářům přerovského Národního souručenství.[67]

66 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/5604/1986.

67 MOŽÍŠ, M.: *Komunisté v čele národně osvobozeneckého zápasu na střední Moravě v letech 1939–1945*, s. 35. V Machovcově politické angažovanosti najdeme ovšem řadu rozporuplných rysů, z nichž je zřejmá jeho snaha stát v popředí za všech okolností. V průběhu okupace byl rovněž členem přerovského městského vedení „*Svazu pro spolupráci s Němci*“, aby se pak po vypuknutí povstání v Přerově 1. května 1945 postavil do čela tzv. Revolučního místního národního výboru, který v průběhu těchto pohnutých událostí

Zapojení řady představitelů Národního souručenství na Olomoucku do ilegálních aktivit, uskutečňovaných zejména v rámci Obrany národa, nakonec vedlo nacisty po prozrazení těchto vazeb k radikálnímu zásahu – celý olomoucký kraj Národního souručenství byl 18. prosince 1939 „*pro činnost říši nepřátelskou úředně rozpuštěn*“.[68]

Rychle postupovala také výstavba ON mimo vlastní město Přerov, kterou měl v okresním vedení ON na starosti stavební technik Okresního úřadu Přerov Karel Rosmus, poručík v záloze. Původní plány sokolského odboje počítaly se zapojením celé Středomoravské Kratochvílovy župy, ale začlenění do ON si vynutilo organizační změny – osamostatnil se soudní okres Hranice a rovněž na Lipnicku, kde ON velel npor. v záloze Jaroslav Zehnal, probíhala výstavba odbojové organizace samostatně. Krajské velení ON v Olomouci sice počítalo s podřízením Lipnicka okresnímu vedení ON v Přerově, pokud ale k tomu skutečně došlo, bylo toto podřízení v podstatě formální.[69]

V rámci soudního okresu Přerov byly místní skupiny ON alespoň rámcově vytvořeny kromě Přerova v 19 dalších obcích – Vlkoši, Dobrčicích, Horní Moštěnici, Troubkách, Henčlově, Bochoři, Újezdci, Beňově, Domaželicích, Želátovicích, Rokytnici, Předmostí, Lukové, Lověšicích, Brodku, Kokorách, Buku, Radslavicích a Pavlovicích. Tato struktura ON prakticky úplně odpovídala struktuře sokolských jednot v tomto soudním okrese, protože ty zde byly kromě jmenovaných obcí už jen v Říkovicích a Staré Vsi.

Původní odbojové skupiny měly sokolský ráz, později získala organizace „vojenské rysy“, například v Brodku měla být podle mobilizačního

zasedal na přerovské radnici. To mělo pro něho tragické důsledky, protože po potlačení povstání byl zatčen a společně dalšími 20 účastníky povstání 2. května 1945 popraven na vojenské střelnici v Olomouci-Lazcích.

68 BARTOŠ, J.: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*, s. 50.

69 V publikaci *Obrana národa na Ostravsku* (SKÝPALA, M., Přerov 2002, s. 73) je uváděna podřízenost Lipnicka okresnímu velitelství ON v Přerově. Její autor ale málo doceňuje skutečnost, že i když původní koncepce výstavby struktury ON byla značně schematická, její konkrétní realizace se od tohoto schématu lišila a často přizpůsobovala místním podmínkám. V jiných studiích je uváděn Lipník nad Bečvou jako samostatný okres Obrany národa podléhající přímo krajskému velitelství v Olomouci. Viz VAŠEK, F. – ŠTĚPÁNEK, Z.: Zvedli hlavy mezi prvními, *VVM*, 1998, č. 1, s. 21. K tomuto názoru se přiklání také autor této knihy.

plánu vytvořena rota ON o čtyřech četách. Opět platilo, že o tajné odbojové aktivitě věděla jen menší část členů Sokola, ostatní byli zapojeni pouze do legálních záležitostí souvisejících s činností tělovýchovné organizace a počítalo se s nimi až ve chvíli povstání proti okupantům.[70]

Jan Šenk – představitel sokolského odboje v Kojetíně, zahynul 13. 6. 1942 v koncentračním táboře Osvětim. (SOkA Přerov)

70 MOŽÍŠ, M.: *Komunisté v čele národně osvobozeneckého zápasu na střední Moravě v letech 1939–1945*, s. 90 a 214.

Jak už bylo uvedeno, v soudním okrese Kojetín spadala většina sokolských jednot pod Hanáckou župu se sídlem v Kroměříži, a byla tedy podřízena kroměřížskému okresnímu velení ON. Hlavní úlohu při výstavbě ON na Kojetínsku sehrál Jan Šenk, starosta Sokola Kojetín a ředitel školy, s nímž úzce spolupracovali Jindřich Riegl a Josef Bajer. Veliteli jednotlivých čet ON v samotném Kojetíně měli být Antonín Bartošek, Antonín Zatloukal, Vlastimil Hnilica a Emanuel Řihošek. K vytvoření místních skupin Obrany národa na Kojetínsku došlo dále v Nezamyslicích (Jaroslav Soušek), Němčicích na Hané (Josef Přivřel) a Obědkovicích (Jiřičný).[71]

2.3 Vytváření Obrany národa na Hranicku

Na rozdíl od Přerova podléhalo okresní velitelství Obrany národa v Hranicích krajskému velitelství ON v Moravské Ostravě, v jehož čele stál podplukovník Edmund Klímek. Kromě okresu Hranice patřily do podřízenosti ostravského krajského velení ON okresy Ostrava, Frýdek, Místek, Valašské Meziříčí, z něhož se v listopadu vyčlenil okres Rožnov pod Radhoštěm, a dočasně i Vsetín, který ale posléze přešel do působnosti krajského velitelství ON v Uherském Hradišti. Pod krajské velení ON v Ostravě spadala také odbojová organizace Obrana Slezska, která se vytvořila v okresech Opava a Bílovec.[72]

Na Hranicku hráli v činnosti Obrany národa rozhodující úlohu bývalí aktivní důstojníci československé armády, spjatí s hranickou Vojenskou akademií a vojenskými útvary umístěnými před okupací ve městě, zejména dělostřeleckým plukem č. 108. Okresní velení ON se zde začalo formovat v druhé polovině dubna 1939 po schůzce některých vojenských činitelů v obci Velká u Hranic. Této schůzky se účastnili brigádní generál Otakar Zahálka, štábní kapitán Rudolf Řípa, štábní kapitán Václav Pukl, majitel instalatérského závodu štkpt. Hubert Pavezka, rotmistr Jan Čech a poručík v záloze Alfréd Urban. Při

71 K činnosti kojetínské ON viz např. SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/1989/1979 a 1/5510/1986 – sokolský odboj v Kojetíně.

72 VAŠEK, F. – ŠTĚPÁNEK, Z.: Zvedli hlavy mezi prvními, *VVM*, 1998, č. 1, s. 22

Štábní kapitán Václav Pukl – velitel Obrany národa v soudním okrese Hranice, popraven 19. 2. 1943 v Breslau. (SOkA Přerov)

tomto setkání a na dalších schůzkách, které se konaly ve Velké a také v hostinci Na Kačeně u obce Špičky, byly projednávány záležitosti výstavby podzemní organizace a přidělovány úkoly jednotlivým ilegálním pracovníkům. [73]

Hlavním inspirátorem ilegální činnosti v Hranicích byl zpočátku brigádní generál Otakar Zahálka, poslední předválečný velitel hranické Vojenské akademie. Zahálka ovšem Hranicko už na jaře 1939 opustil a odešel do Prahy a posléze do Zlína. Do čela okresního vedení ON v Hranicích pak byl krajským velitelem ON v Ostravě podplukovníkem Edmundem Klímkem jmenován štábní kapitán Václav Pukl. (V některých publikacích je Václav Pukl zaměňován se svým bratrem

73 Materiály z muzejní expozice Pamětní síně odboje v Hranicích.

Jaromírem Puklem, který byl rovněž jedním z vedoucích představitelů ON na Hranicku a později významným spolupracovníkem západního paravýsadku CLAY.)

Václav Pukl se pak společně s Rudolfem Řípou a Hubertem Pavezkou několikrát v Hranicích s podplukovníkem Edmundem Klímkem setkali. Udržováním spojení mezi krajským vedením ON a Hranicemi byli pověřeni kapitán Jan Chvatík a major Josef Tichý.[74]

Pro potřeby výstavby ON byl okres Hranice rozdělen na obvody Hranice-město, kde měl vytváření ilegální organizace řídit sám Václav Pukl, Hranice-východ, kde měl výstavbu odbojové struktury na starosti Rudolf Řípa, a Hranice-západ, kde bylo velení svěřeno Hubertu Pavezkovi.[75] Takto posléze rekonstruovalo organizační schéma ON na Hranicku při vyšetřování gestapo, je ale zřejmé, že skutečná struktura Obrany národa na Hranicku byla mnohem členitější a velitelskými funkcemi v ní bylo pověřeno více osob. Bohužel rekonstrukce skutečné nebo jen plánované výstavby ON v soudním okrese Hranice je velmi obtížná až nemožná už vzhledem k tomu, že prakticky všichni vedoucí představitelé hranické ON se posléze stali oběťmi nacistických represí.

Vedoucí představitelé hranické ON se pochopitelně snažili získat kontakty i na další organizace, u jejichž členů předpokládali ochotu zapojit se do ilegální práce. V místní jednotě Československé obce legionářské vyvíjel v tomto směru aktivitu její předseda major Eduard Ledeč, jednatel František Svozil a člen výboru knihař Alois Schůtzer.[76] Hubert Pavezka získal pro spolupráci hranickou organizaci dobrovolníků z let 1918–1919 a Václav Pukl představoval kontakt na místní Sokol. Podle plánů na připravované protinacistické povstání měl soudní okres Hranice postavit jeden pěší prapor, dvě dělostřelecké baterie a jednu ženijní četu.[77]

74 STOLAŘÍK, I.: *Patřili k prvním*, Ostrava 1994, s. 115–116. SKÝPALA, M.: *Obrana národa na Ostravsku,* c. d., s. 70–71.

75 Tamtéž, s. 73.

76 *Hranicko v odbojích 1914–1989*, Hranice 1996, s. 26.

77 SKÝPALA, M.: c. d., s. 71. STOLAŘÍK, I.: c. d., s. 116.

Na personální vedení hranické ON měly výrazný dopad odchody některých jejích představitelů z Hranic – kromě již zmíněného generála Zahálky se to týkalo i majora Eduarda Ledeče, který se přestěhoval do Rychnova nad Kněžnou, a Rudolfa Řípy, který odešel do Čech a začal působit v ústředí ON v Praze.[78]

2.4 Obrana národa na Lipnicku

Odlišně oproti soudním okresům Přerov a Hranice byla Obrana národa budována v soudním okrese Lipník nad Bečvou. Zde totiž chyběly tak výrazné místní organizační prvky, jakým byly v Hranicích významné vojenské útvary československé armády a Vojenská akademie nebo v Přerově sídlo sokolské župy. Proto se při koncepci výstavby odbojové organizace velmi silně uplatnil vliv krajského velitelství ON v Olomouci, které zde na rozdíl od Přerovska prosadilo budování odbojové struktury pod pláštíkem tzv. Pořadatelských sborů. Ty měly být i jakousi protiváhou fašistickým organizacím typu Vlajky a Svatoplukových gard.[79]

Kraji číslo III Národního souručenství se sídlem v Olomouci podléhaly politické okresy Olomouc-město a Olomouc-venkov, Litovel, Prostějov, Přerov, Kroměříž, Holešov a soudní okres Lipník nad Bečvou. To bylo zřejmě také důvodem, proč soudní okres Lipník nad Bečvou v rámci Obrany národa spadal pod krajské velitelství ON v Olomouci, i když z územněsprávního hlediska patřil k politickému okresu Hranice, a tedy by měl podléhat krajskému velení ON v Ostravě. Do čela krajského vedení Pořadatelských sborů v Olomouci byli postaveni bývalí zpravodajští důstojníci československé armády – pplk. Metoděj Šimek a jeho pobočník štábní kapitán Jan Skokánek.[80]

Podplukovník Šimek určil jako velitele Pořadatelských sborů v soudním okrese Lipník nad Bečvou Jaroslava Zehnala, nadporučíka v záloze, civilním povoláním řídícího učitele v obci Bohuslávky. Zehnalovým „technickým poradcem" se stal kapitán dělostřelectva Evžen Vašíček, bývalý aktivní důstojník. Zehnal se zúčastnil i instruktážní

78 Materiály z muzejní expozice Pamětní síně odboje v Hranicích.

79 BARTOŠ, J.: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*, s. 49.

80 Tamtéž.

porady v Olomouci, na níž jednotliví místní velitelé Pořadatelských sborů dostali pokyny k ilegální činnosti.

Postupně se ovšem ukázalo, že krytí výstavby ilegální organizace pomocí Pořadatelských sborů (později přejmenovaných na Národní stráže) nebylo nejšťastnější. Podle poválečného svědectví J. Zehnala vázlo zejména vytváření jednotlivých dílčích vojenských jednotek a problémy byly i s některými funkcionáři Národního souručenství, kteří nebyli pro účely ilegální práce příliš organizačně schopní nebo vlastenecky spolehliví.[81]

Když pak nacisté v polovině května 1939 Pořadatelské sbory úředně rozpustili, bylo nutné odbojovou organizaci na Lipnicku budovat znovu a na jiných základech. Koncem května 1939 proto jmenoval olomoucký krajský velitel ON Svatopluk Weinstein velitelem ON v soudním okrese Lipník nad Bečvou kapitána Evžena Vašíčka a Jaroslav Zehnal se stal jeho zástupcem.[82] Ovšem vzhledem k tomu, že E. Vašíček plnil zároveň úlohu Weinsteinova pobočníka a v září 1939 byl dokonce jmenován také okresním velitelem ON v Přerově, připadla rozhodující úloha při výstavbě odbojové organizace na Lipnicku Zehnalovi, který jako člen Sokola a řady dalších společenských organizací znal dobře místní poměry. Své nejbližší spolupracovníky si Zehnal nyní vybíral zejména v řadách místních učitelů, vesměs záložních důstojníků československé armády.[83]

Podobně jako v jiných regionech byl i na Lipnicku v činnosti ON položen hlavní důraz na organizační výstavbu „podzemní armády". Původní plán zde počítal s výstavbou čtyř rot, z nichž každá měla mít tři čety, které měly být vytvářeny v jednotlivých obcích okresu. Rámcový plán dále předpokládal, že každá z těchto čet bude mít tři družstva po 12 členech. První rotě, která měla být vytvořena v samotném Lipníku nad Bečvou, měl velet poručík v záloze Alois Hrbata a jeho zástupcem měl být odborný učitel Josef Perutka, rovněž poručík v záloze. Jedné z podřízených lipnických čet měl velet právě Josef Perutka,

81 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/4508/1985 – zpráva o činnosti ON v Lipníku.

82 Tamtéž.

83 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/4762/1985 – zpráva Jaroslava Zehnala o činnosti ve vojenské organizaci domácího odboje ON.

druhé odborný učitel František Čech a třetí poručík letectva v záloze Jan Krejčíř, civilním povoláním úředník okresní záložny.

Velitelství druhé roty mělo být v Bohuslávkách a jejím velením byl pověřen odborný učitel a poručík dělostřelectva v záloze Rudolf Kovařík. Jeho zástupcem byl určen Antonín Velešík, učitel z Jezernice, který měl rovněž velet jedné ze tří podřízených čet. I dalším dvěma podřízeným četám měli velet učitelé – četař aspirant J. Jambor z Dolního Újezda a poručík jezdectva v záloze Josef Medvědík z Oseka nad Bečvou. Třetí rotě, jejíž velitelství mělo být v Tršicích, měl velet npor. pěchoty v záloze M. Vašíček, odborný učitel z Tršic, a jeho zástupcem měl být poručík pěchoty v záloze J. Bartoněk. Velitelství čtvrté roty mělo být v Týně nad Bečvou (velitel npor. pěchoty František Skotálek, zástupce J. Čepica, řídící učitel z Radotína). Vzhledem k tomu, že v poválečném přehledu činnosti nejsou u třetí a čtvrté roty uvedeni velitelé jednotlivých čet, lze předpokládat, že zde nebyla výstavba ilegální organizace do této úrovně dokončena.[84] Zvláštní poslání měla mít v organizaci lipnické ON samostatná „pohraniční" četa ve Velkém Újezdě, které měl velet Karel Štajgrle. Jejím úkolem bylo sledovat vývoj na území odtrženého pohraničí a podávat zpravodajské informace o této oblasti.

V rámci ilegální práce lipnické ON byli vybíráni velitelé jednotlivých rot a čet, řešeny otázky spojení, prováděn soupis použitelných dopravních prostředků, ze zdrojů Spolku československého červeného kříže zajišťován zdravotnický materiál atd. Jaroslav Zehnal také udržoval kontakty s funkcionáři Sokola v Hranicích a v Přerově. Postupně měly být na Lipnicku z původních čtyř rot postaveny tři prapory, k tomu ale už pro zásah gestapa proti Obraně národa nedošlo.

Olomoucké krajské velení ON ovšem nepovažovalo situaci na Lipnicku za vyhovující a perspektivně počítalo – jak už bylo uvedeno – s jeho podřízením okresnímu velení ON v Přerově. Zdá se, že právě to bylo jednou z příčin jmenování Evžena Vašíčka do čela přerovského okresního velení ON v září 1939. Fakticky ovšem tato neujasněnost velitelské struktury vedla k tomu, že Obrana národa na Lipnicku působila víceméně samostatně a bez užšího napojení jak na okresní

84 Tamtéž.

velitelství odbojové organizace v Přerově a v Hranicích, tak také na vyšší velitelství ON. To se ovšem paradoxně projevilo jako výhoda při pozdějším vyšetřování gestapa, které nezískalo o činnosti a struktuře ON na Lipnicku prakticky žádné informace.

2.5 Opatřování zbraní a dalšího vojenského materiálu

V přípravách Obrany národa na střetnutí s nacistickými okupanty pochopitelně hrálo důležitou úlohu získávání zbraní. Nejvydatnějším pramenem byly zpočátku zásoby bývalé čs. armády, z nichž se určité množství podařilo před nacisty utajit. Z tohoto zdroje přerovská Obrana národa získala část výzbroje, která byla uložena v Přerově ve vojenských skladech v bývalé Weiglově továrně a v kasárnách 82. jezdeckého dělostřeleckého oddílu v Kojetínské ulici. Podařilo se získat i část zbraní původně náležejících Národním střeleckým gardám, při jejichž opatřování se angažovali zejména major dělostřelectva Václav Salaquarda a místonáčelník přerovského Sokola Antonín Michálek.[85]

Další výzbroj získávala přerovská ON v rámci spolupráce s členy odboje z jiných okresů (například se štkpt. Janem Skokánkem z Olomouce a npor. Rudolfem Rajnochou ze Vsetína), nákupem od soukromých osob apod. Tak se podařilo shromáždit určité množství pušek, pistolí, a dokonce i několik kulometů. Paradoxní je, že část získaných pistolí byla před 15. březnem 1939 dodána z Německa henleinovským bojůvkám a následně zabavena čs. orgány.[86]

Pro získanou výzbroj vybudovali odbojáři několik tajných skladů – jeden z nich byl ve mlýně ve Věrovanech, další dva v Želátovicích a přímo v Přerově byly zbraně ukrývány na půdě radnice a v areálu nemocnice. Členové kojetínské skupiny ON své zbraně, které dostali od okresního velení ON v Kroměříži, ukrývali nejprve v objektu kojetínské sokolovny, později i na jiných místech.

Přes veškeré úsilí, které bylo při obstarávání zbraní vyvinuto, bylo jejich množství pro účely připravovaného povstání zjevně nedostatečné.

85 Václav Salaquarda: Žádost o přiznání charakteru partyzána, materiály zapůjčené A. Hradílkem.

86 Vzpomínky Evžena Vašíčka, *KP*, duben 1967, s. 184.

To ovšem nebyl jen problém Přerovska – podle hlášení krajských velitelů ze srpna 1939 disponovala ON na Moravě jen 40 kulomety a necelou tisícovkou pušek s municí.[87]

Přerovští odbojoví pracovníci proto projevovali značnou iniciativu i při výrobě netradičních bojových prostředků – drogista Pavel Bezděk, zapojený do ON od dubna 1939, zhotovil asi tisíc lahviček s vysoce koncentrovanou kyselinou sírovou, které měly být popřípadě použity jako náhrada za chybějící ruční granáty. Jiným nouzovým prostředkem, určeným zejména proti obrněným vozidlům, měly být zápalné láhve plněné benzínem. Pokusů s těmito láhvemi se na sokolském stadionu v Přerově účastnil i velitel ON v kraji Moravská Ostrava pplk. Edmund Klímek.[88] K svépomocné výrobě zbraní docházelo ovšem v té době v rámci ON i jinde, například v Buchlovicích nebo v Brně.

Výrazné úsilí při opatřování zbraní vyvíjela i Obrana národa v Hranicích. Jejím členům se v květnu nebo červnu 1939 podařilo získat část ručních zbraní z bývalých kasáren dělostřeleckého pluku č. 108 v Hranicích. Tuto akci zorganizoval člen ON Josef Jakubek za aktivní pomoci zaměstnance kasáren Karla Sudka a na tomto získání zbraní se také výrazně podíleli Hubert Pavezka, rotmistr Jan Čech a Jindřich Pírek. Další výzbroj a vojenský materiál získala hranická ON z budovy Vojenské akademie a také z Olomouce, odkud praporčík Svozil přivezl určité množství pistolí, a také z vojenského skladiště v Olšanech u Lutína. Štábní kapitán Hubert Pavezka se také pokoušel získat kulomety ze Zbrojovky Brno.[89] Získané zbraně byly ukrývány v budově městské plynárny v Hranicích, jejímž správcem byl Jindřich Pírek, ve vile Huberta Pavezky a také v budově hranické vodárenské čerpací stanice, odkud byly později přemístěny do Czeikovy cihelny ležící nedaleko severního vlakového nádraží v Hranicích. Hranická ON také získala určité množství trhavin z lomu na Skalce u Hranic.[90]

87 VAŠEK, F. – ŠTĚPÁNEK, Z.: Zvedli hlavy mezi prvními, *VVM*, 1998, č. 2, s. 114.

88 STOLAŘÍK, I.: c. d., s. 120.

89 Materiály z muzejní expozice Pamětní síně odboje v Hranicích. SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/2142/1982 – svědectví Viléma Šandery. STOLAŘÍK, I.: c. d., s. 119.

90 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/5381/1986 – František Perdula. BEDNÁŘ, V. – INDRA, B. – LAPÁČEK, J.: *Kronikáři města Hranic*, s. 156–157.

Velký důraz byl při přípravě povstání kladen i na zajištění komunikace mezi jednotlivými částmi ON. Při centrálním velení ON byla vytvořena specializovaná skupina pro zřízení vnitřního rádiového spojení, vedená pplk. Štěpánem Adlerem. Vznikl i například plán na vytvoření sítě krátkovlnných vysílaček, které by spojily centrální velení Obrany národa v Praze se zemským velením v Brně, velitelstvím oblasti Východ-Olomouc a krajským velením v Ostravě. K zprovoznění této sítě nicméně nedošlo a podobně zůstaly ve fázi příprav i další obdobné spojovací plány, například na Ostravsku.[91]

V rámci přerovské ON nechal na pokyn okresního velitele M. Motáně technický úředník Středomoravských elektráren Jan Paseka, který měl v okresním vedení ON na starosti spojovací záležitosti, zhotovit v rádiodílně Středomoravských elektráren dvě krátkovlnné vysílačky pro kontakt mezi Přerovem a Olomoucí. V září 1939 byly vzhledem k ohrožení zatýkáním vysílačky ukryty a v úkrytu zůstaly až do konce okupace. Jiné dvě vysílací stanice se podařilo přerovské ON získat ze skladu okresního úřadu, kam je museli na příkaz okupačních orgánů odevzdat jejich vlastníci. I v tomto případě nakonec k operačnímu použití vysílaček nedošlo.[92]

Pozoruhodný byl pokus o postavení dvou radiostanic, uskutečněný odbojovou skupinou ze Středomoravských elektráren, která byla sice původně rovněž napojena na ON, ale jejíž činnost přímo souvisela i s další konstituující se organizací národního odboje – Petičním výborem Věrni zůstaneme (PVVZ). Tyto vysílačky nesly označení „Svobodná Haná" a „Na zdar" a byly určeny k propagačnímu protinacistickému vysílání a posléze i ke spojení domácího odboje se zahraničím.

2.6 Kontakty s jinými odbojovými centry

Významnou úlohu v činnosti přerovské ON hrály i styky s dalšími centry odbojového hnutí. Jak už bylo uvedeno, bylo okresní velitelství

91 SKÝPALA, M.: c. d., s. 102–104.

92 SOkA Přerov, ČSPB Přerov, 1/4757/1985 – vzpomínky Jana Paseky, 1/4773/1985 – zpráva Rudolfa Langera.